

Jerzy Derenda

Kronika działalności TMMB 2016/2017 rok

Kronika Bydgoska t. XXXVIII

W końcu roku 2016 na półki księgarskie trafił XXXVII numer „Kroniki Bydgoskiej” pod redakcją prof. dr. hab. Włodzimierza Jastrzębskiego (przewodniczący), dr. hab. Marka Romaniuka (sekretarz) i dr Joanny Matyasik (członek).

Na całość składa się 5 rozdziałów z 34 publikacjami przygotowanymi przez pracowników naukowych, historyków i badaczy dziejów. Jest to cenne kompendium wiedzy dotyczące przeszłości i teraźniejszości Bydgoszczy i regionu. W rozdziale „Studia i Szkice” znajdujemy m.in. Tomasza Nowakowskiego „Historia mieszkańców Bydgoszczy do 1772 r.”, Krystiana Straussa „Burmistrz Bydgoszczy – Franciszek Michał Wyszpolski i jego rodzina”, Radosława Michny „Dyscyplina i karność w XIX-wiecznym Królewskim Gimnazjum w Bydgoszczy”, Agnieszki Wysockiej „Kopie dzieł sztuki ze zbiorów Gimnazjum Klasycznego w Bydgoszczy”, Krzysztofa Błażejewskiego „Chcieli umierać dla Polski. Bydgoscy kamikadze”, Witolda Stankowskiego „Druga wojna światowa w pamięci bydgoszczan”, Stefana Pastuszewskiego „>Kuria Biskupia< w Bydgoszczy i Żołędowie” i inne.

Kolejny rozdział „Źródła i materiały” przynosi: Melanii Dereszyńskiej-Romaniuk i Agnieszki Woźniak-Hlebionek „Materiały do dziejów klasztorów w zespole Archiwum Państwowego w Bydgoszczy”, Anny Dymarek „Konserwacja księgi – zbioru anegdot, opowiadań i przepisów kulinarnych z Archiwum Komierowskich w Bydgoszczy” i Henryka Skrzypińskiego „Nad Wisłą w styczniu 1945 r.”. W rozdziale „Sylwetki, biografie, wspomnienia, rocznice” m.in. przyczynki do życia i działalności Jana Tadeusza Boguckiego, Henryka Skrzypińskiego, prof. Edmunda Nartowicza, prof. Janusza Rulki i prof. Jerzego Godziszewskiego. W rozdziale „Przeglądy, recenzje, omówienia” Jacka Woźnego „Ład i nieporządek w staropolskiej Bydgoszczy. Uwagi na temat książki Wojciecha Siwiaka «Życie codzienne mieszkańców Bydgoszczy od XIV do XVIII w. (w świetle wybranych źródeł kultury materialnej)»», polemiki na temat książki Agnieszki

Jedlińskiej-Kawskiej i Tomasza Kawskiego o społeczności żydowskiej w Bydgoszczy w XX wieku i inne. Jest też „Kronika działalności TMMB w 2016 r.”.

Jubileuszowy „Kalendarz Bydgoski”

Jeszcze w 2016 r. ukazał się nowy „Kalendarz Bydgoski” na rok 2017. Jest to wyjątkowe jubileuszowe wydanie. Wszak „Kalendarz Bydgoski” ukazuje się już 50 lat. Wciąż jest najpopularniejszym rocznikiem wydawanym przez Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy, redagowanym niezmienne przez bydgoskich dziennikarzy, autorami są natomiast przedstawiciele nauki, kultury, biznesu i wielu innych dziedzin życia Bydgoszczy. Jubileuszowy „Kalendarz Bydgoski” na rok 2017 pod red. Krystyny Romeyko-Bacciarelli we współpracy z Marcinem Rykowskim ma wyjątkowo staranną szatę graficzną, eksponującą współczesną Bydgoszcz. Jest także kompendium wiedzy o naszym mieście, nerwem jego życia. Warto przeczytać o udoskonalanym monitoringu powietrza pióra Jacka Goszczyńskiego, rozwijającej się przestrzeni biznesowej – Marty Leszczyńskiej, promocji metod badań archeologicznych prowadzonych przez Pracownię Archeologiczno-Konserwatorską Anny i Wojciecha Siwiaków na Uniwersytecie w Nowym Orleanie – Witolda Garbaczewskiego, trosce o ochronę śladów przeszłości w miejscu budowy nowoczesnego biurowca IMMOBILE K3 przy pl. Kościeleckich – Anny Retkowskiej i Roberta Grochowskiego. Janusz Umiński pisze o Puszczy Bydgoskiej, otaczającej nasze miasto, na przestrzeni dziejów, także o mostach „Solidarności”. Spory dział dotyczy kultury, nauki i oświaty. Michał Tabaczyński dzieli się rozterkami na temat Bydgoskiego Trójkąta Literackiego i pisze o literaturze w Bydgoszczy, Eulalia Ryszkowska – o zbiorach bibliotek muzycznych, Magdalena Jasińska – o muzycznym sezonie, Alicja Dużyk i Andrzej Gawroński zatrzymują się nad spełnionymi marzeniami Andrzeja Szwalbego, m.in. słynnej kolekcji fortepianów. Na spacer do galerii i muzeów zaprasza Agnieszka Wysocka, Anita Nowak pokazuje teatr odwołujący się do współczesnych konfliktów. Jacek Soliński zatrzymuje nas przy sylwetce Jerzego Riegla, znamenitego fotografa, Elżbieta Kantorek przy architekcie wnętrz i malarzach: Stanisławie Lejkowskim i Miłoszu Matwiejewiczu. „Kalendarz” jest pełen pamięci o wydarzeniach i obiektach, jak: kościoły, Insurekcja Kościuszkowska, czy teatr w czasie zaborów, dawne fabryki, jak: „Foton”, zawiera informacje o Lesie Gdańskim, osiedlu Leśnym, a także wielu znakomitych bydgoszczanach, którzy już od nas odeszli.

Spotkanie z twórcami „Kalendarza Bydgoskiego”

2 grudnia 2016 r. w sali bydgoskiego ratusza odbyło się jubileuszowe spotkanie z twórcami „Kalendarza Bydgoskiego”, w którym uczestniczyli m.in.

zastępca przewodniczącego Rady Miasta Jan Szopiński, zastępcy prezydenta Bydgoszczy: Iwona Waszkiewicz i Mirosław Kozłowicz, przewodniczący Komisji Edukacji RM Stefan Pastuszewski oraz Magdalena Zdończyk, dyrektor Biura Kultury Bydgoskiej.

Prezes TMMB Jerzy Derenda przedstawił historię powstania i rozwoju „Kalendarza”, który pod kierunkiem zasłużonych dziennikarzy stał się kopalnią wiedzy dokumentującą życie Bydgoszczy. Inicjatorką wydawnictwa była Waleria Drygałowa, dziennikarka IKP, po niej dzieło kontynuowali: red. Jerzy

Jaśkowiak, Róża Kulwieć, red. Jerzy Derenda, Daniel B. Rudnicki, red. Stanisław Jakubowski, od 2000 roku – red. Krystyna Romeyko-Bacciarelli, po jej śmierci – red. Marcin Rykowski. Prezydent Bydgoszczy Rafał Bruski przyznał nagrody red. Krystynie Romeyko-Bacciarelli, red. Marcinowi Rykowskiemu, Januszowi Umińskiemu i red. J. Derendzie oraz dyplomy z podziękowaniami.

Współpraca ze stowarzyszeniami w woj. kujawsko-pomorskim

TMMB kontynuowało współpracę z bratnimi stowarzyszeniami w woj. kujawsko-pomorskim.

Uczestniczyliśmy w posiedzeniu Towarzystwa Miłośników Miasta Inowrocławia, podczas którego zapadła decyzja o przyznawaniu tytułów Honorowego Członka Stowarzyszenia. 17 listopada 2016 r., z okazji 500 rocznicy urodzin wybitnego poety Klemensa Janickiego, nasza delegacja uczestniczyła w odsłonięciu tablicy pamiątkowej poety na budynku Szkoły Podstawowej w Januszkowie, 6 stycznia 2017 r. w X Jubileuszowym Spotkaniu Oplątkowo-Noworocznym Żnińskiego Towarzystwa Kultury, jubileuszu 40-lecia Towarzystwa Miłośników Ziemi Koronowskiej, a potem w Walnym Zebraniu, podczas którego

Jubileuszowe spotkanie z twórcami „Kalendarza Bydgoskiego” w 2016 roku.

Fot. Robert Sawicki

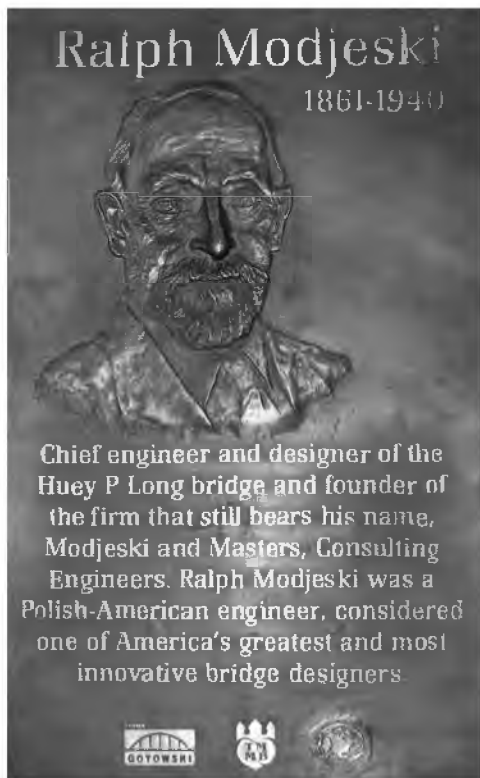
Tytuły Honorowych Członków Towarzystwa Miłośników Miasta Inowrocławia wręcza prezes Tadeusz Chęsy.

Fot. Archiwum TMMI

nowym prezesem została Katarzyna Szulta-Romaniuk, w X imprezie regionalno-integracyjnej „Łączy nas Wisła – Święto Soli” w Ciechocinku, której celem było przybliżenie gościom 185-letniej warzelni soli. W „Dzienniku Bydgoszczy” opublikowaliśmy sylwetki wybitnych postaci ze Żnina: Tadeusza Malaka i Józefa Bogdana Kowalkiewicza.

Bydgoszcz i TMMB na tablicy w Nowym Orleanie

Pamiętamy wszyscy starania jakie podjęła Bydgoszcz, aby nadać mostowi Fordońskiemu imię Rudolfa Modrzejewskiego, wybitnego konstruktora mostów polskiego pochodzenia w Stanach Zjednoczonych. Inicjatywa Rady Inżynierów Polskich w Ameryce Północnej we współpracy z Towarzystwem Miłośników Miasta Bydgoszczy, także z firmą GOTOWSKI Budownictwo Komunikacyjne

Tablica pamięci Rudolfa Modrzejewskiego odsłonięta w Nowym Orleanie (USA) 1 grudnia 2016 roku z logotypem TMMB.

DB nr 9, s. 6. Fot. Jan Płachta
i Marek Kołodziejczyk

i Przemysłowe Sp. z o.o., Uniwersytetem Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy i Oddziałem Pomorsko-Kujawskim Związku Mostowców RP powiodła się. Most Fordoński jest pierwszym mostem w Polsce noszącym to imię. Uroczystość nadania imienia odbyła się 15 maja 2008 r. Jednocześnie odsłonięto tablicę pamiątkową zaprojektowaną przez Marka Ronę i ufundowaną przez Marka Gotowskiego.

Jednak Rudolf Modrzejewski nie miał godnej tablicy również w Stanach Zjednoczonych. Istniejąca powstała w 2012 r., znajdowała się na podporze mostu zaprojektowanego przez R. Modrzejewskiego, na rzece Missisipi. W dodatku nie było na niej nazwiska konstruktora, a jedynie nazwa firmy. Stąd pomysł polsko-amerykańskich inżynierów, aby powstała druga tablica z nazwiskiem twórcy mostu Rudolfa Modrzejewskiego w biurze firmy Modjeski & Masters w Nowym Orleanie. W gronie organizatorów przedsięwzięcia

znalazła się firma Marka Gotowskiego, Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy oraz Rada Inżynierów Polskich w Ameryce Północnej. Tablicę wykonała bezinteresownie firma Marka Gotowskiego. Odsłonięcie tablicy z wizerunkiem Rudolfa Modrzejewskiego wg projektu Marka Rony (zamieszczonego na moście Fordońskim) odbyło się 2 grudnia 2016 r.

O pokoleniowej tradycji przy opłatku

10 stycznia 2017 r. w sali sesyjnej bydgoskiego ratusza odbyło się noworoczne spotkanie opłatkowe Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy. Jak co roku, młodzież z kilkunastu Szkolnych Kół TMMB spotkała się z prezydentem Bydgoszczy Rafałem Bruskim. Była to okazja do zwiedzenia gabinetu władza miasta i zadawania mu pytań, a na koniec wspólnego zdjęcia. Punktualnie o godz. 17 w sali sesyjnej zabrzmiał Hejnał Bydgoszczy odegrany przez Romana Biskupskiego. Zebrani wysłuchali go na stojąco, z uszanowaniem pięknej tradycji małej ojczyzny. Zaraz potem na sali zrobiło się kolorowo. Podium zakwitło dziesiątkiem barw. To pojawił się Zespół Pieśni i Tańca „Płomienie” z Młodzieżowego Domu Kultury nr 2 w Bydgoszczy pod kierownictwem artystycznym Izabeli Grochowskiej. Towarzyszyła mu kapela: na akordeonie grał Maciej Drapiński, a na klawirze Krzysztof Biernacki. „Płomienie” w grudniu wydały płytę „Kolędy światła”, a 6 stycznia wystąpiły z koncertem poświęconym integracji rodzin z Ukrainy mieszkających w Bydgoszczy. Zespołowi towarzyszyła solistka Hanna Okońska (sopran), 2-krotna stypendystka Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, która jednocześnie pracuje nad emisją głosu w „Płomieniach”. Kolędy porwały miłośników miasta i ich gości. Ostatnią zaśpiewali wszyscy radośnie i z biciem braw. Jakżeby inaczej, nie obyło się bez bisów. „Płomienie” nie tylko zadziwiły wszystkich pięknym koncertem, ale także, poniekąd uratowały spotkanie opłatkowe. Na dzień przed uroczystością okazało się, że nie może wystąpić planowany Męski Zespół Chorałowy pod dyrekcją prof. Mariusza Kończala z AM w Bydgoszczy. Po prostu grypa czasowo przerzedziła szeregi wykonawców. A z czterema osobami trudno byłoby wykonać planowany ambitny występ. Poproszona o pomoc Izabela Grochowska odpowiedziała: „Zrobię wszystko co w naszej mocy”. I następnego dnia „Płomienie” zjawiły się w komplecie. Śpiew do tego stopnia zafascynował dziennikarzy, że nie zauważyli zamiany. Tak oto zaczęła się część oficjalna uroczystości. Jerzy Derenda, prezes TMMB, powitał serdecznie wszystkich gości. Przede wszystkim Rafała Bruskiego, prezydenta Bydgoszczy, wiceprzewodniczących Rady Miasta Lecha Zagłobę-Zyglera, Kazimierza Drozda i Jana Szopińskiego, dyrektora generalnego Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy Paulinę Wenderlich, prof. dr. hab. Jacka Woźnego, rektora Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy,

prof. dr. hab. Włodzimierza Jastrzębskiego, Romana Jasiakiewicza, radnego Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Grażynę Ciemiak, posłankę minionej kadencji, płk. Eugeniusza Michała Andrzejewskiego, prezesa Zarządu Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Związku Oficerów Rezerwy im. Marszałka J. Piłsudskiego, Wojciecha Banacha, prezesa Zarządu Pisarzy Polskich Oddziału w Bydgoszczy, radnych RM Bydgoszczy: Stefana Pastuszewskiego, Jarosława Wenderlicha, Bernadettę Różańską-Majchrzak; Ryszarda Pukszo, prezesa Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Ogrodnictwa, Karola Pawlaka z Vitroflory, Tadeusza Chęsego, prezesa Zarządu Towarzystwa Miłośników Miasta Inowrocławia, prof. dr. hab. n. med. Aleksandra Araszkiwicz z CM UMK, Alicję Araszkiwicz prowadzącą Centrum Kultury, Higieny i Zdrowia Psychicznego na Szwedzkiej, mgr inż. Ewę Ankiewicz-Jasińską, dyrektor Zespołu Szkół Mechanicznych nr 1, ks. prałata Władysława Mielcarka, Aleksandra Grzybka, seniora Domu Archikonfraterni Literackiej w Bydgoszczy. Z uwagi na obrady w Warszawie w noworocznym spotkaniu nie uczestniczyli bydgoscy parlamentarzyści. Poseł Tomasz Latos obiecał rozmowę na temat Uniwersytetu Medycznego.

Gratuluję dotychczasowej działalności Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy na rzecz umacniania pozycji i rozwoju naszego miasta. Życzę wszelkiej pomyślności oraz wielu sukcesów w Nowym 2017 roku dla wszystkich Członków Towarzystwa, jak również jego Sympatyków – napisał poseł Zbigniew Pawłowicz. Bardzo dziękuję za pamięć i zaproszenie na wyjątkowe noworoczne spotkanie w gronie Miłośników Naszego Miasta. Jestem przekonany, że upłynie w życzliwej atmosferze, a także pod znakiem merytorycznych dyskusji na temat przyszłości i wizji Bydgoszczy. Wspólnym celem niech będzie wyłożona praca i zaangażowanie na rzecz rozwoju naszej małej ojczyzny i pomyślności Jej Mieszkańców – dodał do gratulacji senator RP Andrzej Kobiak. W imieniu wojewody Kujawsko-Pomorskiego Mikołaja Bogdanowicza list z życzeniami odczytała dyrektor Urzędu Paulina Wenderlich: Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy zajmuje bardzo ważne miejsce wśród organizacji pozarządowych naszego województwa. Możecie Państwo poszczycić się bogatą tradycją w działalności na rzecz upiększania Bydgoszczy, upamiętniania jej dziejów i umacniania współczesnej pozycji. Dzisiejsze spotkanie, to doskonała okazja, aby podziękować Panu, Panie Prezesie, oraz wszystkim członkom i sympatykom Towarzystwa za pełną zaangażowania pracę społeczną. Jestem Państwu za to niezmiernie wdzięczny i zapewniam o wszelkim możliwym wsparciu z naszej strony.

Sumując dokonania 2016 r., który zapoczątkował kolejną kadencję władz TMMB, prezes Jerzy Derenda powiedział m.in.

Uczestniczyliśmy w wielkim spontanicznym przedsięwzięciu, jakim było zbieranie podpisów za utworzeniem samodzielnego Uniwersytetu Medycznego w Bydgoszczy. Zdecydowana wola bydgoszczan została poparta 160 tys. podpisów. Nie brakowało nas na wszystkich najważniejszych wydarzeniach, obchodach rocznicowych i konferencjach.

Zawsze byliśmy i jesteśmy dumni z kujawskiej tożsamości Bydgoszczy. Ale zdarzają się zadziwiające przypadki niewiedzy (pisaliśmy o tym w poprzednim „Dzienniku Bydgoszczy”), ba, mylenia Kujaw z Pomorzem. Swoje ubolewanie z tego powodu wyraził prof. Janusz Kutta, prorektor Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej. Profesor apelował do bydgoskiego środowiska naukowego o merytoryczne publikacje na ten temat. Głos zabrał również prof. Albert Kotowski, sięgając do korzeni kujawskiej Bydgoszczy i w ogóle Bydgoszczy. Te zaś są osadzone m.in. w rodzinnej tradycji pokoleniowej. Profesor wspominał o tym, co wyniósł z rodzinnego domu, w którym mówiło się często o ojczyźnianej tradycji, w wolne dni wybierało na spacerów po najpiękniejszych zakątkach miasta, w których czas jakby zatrzymał się.

Noworoczne spotkania opłatkowe to zawsze okazja do uhonorowania zasłużonych działaczy Towarzystwa i organizacji z nią współpracujących. Honorowy tytuł „Przyjaciel Bydgoszczy”, jedno z najważniejszych wyróżnień TMMB, otrzymał płk Eugeniusz Michał Andrzejewski, prezes Kujawsko-Pomorskiego Zarządu Oddziału Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Płk Andrzejewski od lat z ogromnym zaangażowaniem służy Bydgoszczy i wspiera działania TMMB przybliżające najważniejsze wydarzenia i wybitnych Polaków związanych z Bydgoszczą. Laur wręczył prezydent Bydgoszczy Rafał Bruski.

Z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy przyznano też dyplomy Rady Krajowej Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie. Otrzymali je: Ewa Jędrzejczak-Taranek, opiekunka Szkolnego Koła TMMB w Zespole Szkół nr 23 w Bydgoszczy, za kształtowanie polskiej tożsamości i rozwój kultury regionalnej w „małych ojczyznach” oraz Stefan Czarnecki, prezes Żnińskiego Towarzystwa Kultury, za kultywowanie tradycji, w szczególności odbudowanie pamięci poety Klemensa Janickiego w 500 rocznicę jego śmierci. Z kolei Tadeusz Chęsy, prezes Zarządu Towarzystwa Miłośników Miasta Inowrocławia, odebrał dokument parafowany przez dr. Tadeusza Samborskiego o treści: Rada Krajowa Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej z największą satysfakcją informuje, że Towarzystwo Miłośników Miasta Inowrocławia zostało przyjęte do grona stałych członków Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej. Dyplomy w obecności zastępcy przewodniczącego Rady Krajowej, prezesa TMMB Jerzego Derendy, wręczył prezydent Bydgoszczy Rafał Bruski.

Były też podziękowania dla bydgoskich mecenasów kultury i albumy „Wierni swemu miastu”, które z rąk członka Zarządu TMMB, Tadeusza Stańczaka, odebrali m.in.: Sławomir Szatkowski, prezes Kujawsko-Pomorskiej Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości, inż. Włodzimierz Bartecki, prezes „Pasamonu”, Katarzyna Berka, dyrektor oddziału regionalnego TWP w Bydgoszczy, Bożena Pawlak, prokurent „Remondis Bydgoszcz” i prezes inż. Włodzimierz Sobecki.

Rodzina TMMB powiększyła się o nowych członków. Legitymacje otrzymali: Bożena Lewandowska, Alicja Tucholska, Jarosław Wenderlich i Michael Sauter.

Prezydent Bydgoszczy w TMMB

Prezydent Bydgoszcz Rafal Bruski składa deklarację wstąpienia do TMMB.

Fot. Robert Sawicki

Na zakończenie części oficjalnej noworocznego spotkania opłatkowego w dniu 10 stycznia 2017 r. głos zabierali honorowi goście. Otuchę do serc społeczników z TMMB wlało wystąpienie prezydenta Bydgoszczy Rafała Bruskiego, który wyraził swoją wdzięczność za dar bezinteresownej, pełnej poświęcenia pracy i obronę najżywotniejszych interesów naszego miasta. Prezydent jednocześnie złożył na

ręce prezesa TMMB swoją deklarację przystąpienia na członka TMMB. Był to dla wszystkich miłośników miasta wielki zaszczyt. Tym samym Prezydent Rafal Bruski trafił do grona swoich poprzedników, prezydentów przedwojennej i powojennej Bydgoszczy, którzy funkcje zawodowe łączyli ze społecznikowską pasją. Co zresztą z dumą podkreślił Andrzej Adamski. Życzenia składali też zastępcy przewodniczącego Rady miasta i inni znakomici goście.

I przyszedł wreszcie ten błękitny dzień...

15 stycznia 2017 r., w rocznicę powrotu Bydgoszczy do Macierzy, w kościele pw. Świętej Trójcy odbyła się Msza Święta w intencji Bydgoszczy i bydgoszczan sprawowana przez ks. prałata dr. Bronisława Kaczmarka, Wikariusza Generalnego Diecezji Bydgoskiej.

Ks. Prałat przypomniał, jak ważne, integrujące znaczenie dla bydgoszczan ma ta rocznica. Dziękował wszystkim, dla których słowo Ojczyzna znaczy tak wiele. Także Towarzystwu Miłośników Miasta Bydgoszczy, które doprowadziło do odbudowania pomnika Zbawiciela i uroczystości Dziękczynienia w przededniu powrotu Bydgoszczy do Macierzy. Podczas Mszy Świętej z koncertem pieśni

patriotycznych i religijnych wystąpiła znana Orkiestra Muzyków Bydgoskich EM-BAND pod dyrekcją p. Ewy Makuli. Muzyka ku chwale Bożej zabrzmiała w kościele wyjątkowo pięknie.

Uroczystość pod pomnikiem rozpoczęło odegranie Hejnalu Bydgoszczy w wykonaniu Romana Biskupskiego, absolwenta Akademii Muzycznej im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy. W atmosferę tam-

97 rocznica powrotu Bydgoszczy do Macierzy. Pod pomnikiem Zbawiciela zebrali się przedstawiciele organizacji kombatanckich i licznie przybyli bydgoszczanie. Fot. płk Eugeniusz Andrzejewski

tych dni wprowadził bydgoszczan prezes Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, który przypomniał fragment wiersza, jakim powitał powrót Bydgoszczy do Macierzy poeta Henryk Zbierzchowski.

*I przyszedł wreszcie ten błękitny dzień,
Gdy wylamano Ci kraty więzienia.
Cudna to chwila, gdy odchodzą w cień
Zmory – rozpacze i więdźmy – cierpienia,
Gdy dusza tonie wśród niebios ogromu
I gdy się wolnym jest w swym własnym domu.*

Przed pomnikiem NSPJ zebrały się poczty sztandarowe Urzędu Miasta Bydgoszczy, Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Wśród gości znajdowali się m.in. kpt. Jan Mocarski, prezes Zarządu Okręgu Związku Inwalidów Wojennych RP, kawaler orderu Virtuti Militari, płk Eugeniusz Michał Andrzejewski, prezes Zarządu Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, kpt. Marek Zwiefka ze Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka J. Piłsudskiego, w mundurze oficerskim II RP i pełnomocnik Prezydenta Bydgoszczy ds. Metropolii Bydgoskiej Łukasz Krupa. Była też młodzież z 16 Żeglarskiej Drużyny Harcerskiej Komendy Chorągwi ZHP oraz z klasy wojskowej VIII Liceum Ogólnokształcącego w Bydgoszczy. W uroczystości uczestniczyli licznie zebrani mieszkańcy Bydgoszczy.

Podczas uroczystości głos zabrał prezes Zarządu Okręgu Kujawsko-Pomorskiego Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka Józefa Piłsudskiego płk Eugeniusz Michał Andrzejewski. Powiedział on m.in.

Manifestujemy dziś z okazji 97 rocznicy powrotu Bydgoszczy do Macierzy. Przypominamy tamte pamiętne wydarzenia, podczas których na nowo rodziła się polskość naszego miasta. Rodziła się z trudem. Zaborcy od początku przeszkadzali w powstawaniu propolskich instytucji i ruchów społecznych. Jednak już w 1917 r. utworzono Związek Harcerstwa Polskiego. Dziś ta organizacja ma 100 lat. Miło nam, że w uroczystości uczestniczą harcerze z 16 Żeglarskiej Drużyny Harcerskiej.

Są tu także z nami przedstawiciele Związku Inwalidów Wojennych RP ze swoim sztandarem. Ta organizacja powstała w Rzeczypospolitej w kwietniu 1919 r. Zatem za dwa lata obchodzić będzie swoje 100-lecie. W Bydgoszczy jej podwaliny tworzył od grudnia 1918 r. Julian Szyperski, kontuzjowany w bitwie pod Verdun w 1916 r. Ówczesne władze niemieckie i niemieccy inwalidzi przeszkadzali w powstaniu takiej polskiej organizacji. Wtedy bardzo przydała się pomoc m.in. pana Sikorskiego, który udostępnił salę swej restauracji przy ul. Grunwaldzkiej. Grenzschutz wrzucił do tej sali podczas obrad granaty. Zginęło wielu ludzi, a sam Julian Szyperski został ranny odłamkami. Na szczęście ucierpiała tylko proteza nogi. To wydarzenie nie osłabiło jego woli służenia Ojczyźnie. Jako inwalida nie wziął udziału w powstaniu wielkopolskim, ale wspomagał powstańców. Udało mu się zdobyć z miejscowych magazynów 3 pułku dragonów niemieckiej armii ponad 250 mundurów i 4 karabiny maszynowe. Jest też z nami prezes Zarządu Okręgowego tego zasłużonego Związku kpt. Jan Mocarski, uczestnik II wojny światowej, ranny na polu bitwy w 1945 r., kawaler Orderu Virtuti Militari.

Są z nami poczet sztandarowy i przedstawiciele Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, organizacji założonej w 1921 r. Już za 4 lata będą obchodzić swoje 100-lecie. To związek mający wielkie zasługi na polu rozlicznych działań ojczyźnianych. Pragnę przypomnieć, że do ZOR RP należeli m.in. w okresie II Rzeczypospolitej znamienici oficerowie, jak np. płk Józef Beck i mjr Stefan Starzyński – prezydent Warszawy zamordowany przez Niemców. Prezesem tego związku na przełomie lat 20. i 30. XX wieku był Eugeniusz Kwiatkowski, ówczesny minister gospodarki II RP.

Już za 3 lata Bydgoszcz obchodzić będzie 100-lecie powrotu do Macierzy. To okazja do przypomnienia faktów z czasu rodzenia się Rzeczypospolitej po latach rozbiorów. Jest ich wiele. Wszystkie są godne naszej pamięci. Nich nie ulegają zatarciu w społecznej świadomości, niech zawsze służą budowaniu polskiej tożsamości.

Dobrze się stało, że w dzisiejszej sztafecie pokoleniowej uczestniczą uczniowie klasy wojskowej VIII Liceum Ogólnokształcącego. Bo młodzież musi w tym dziele odgrywać najważniejszą rolę.

Wieniec i kwiaty złożyły pod pomnikiem delegacje Prezydenta Bydgoszczy, TMMB, radnych Rady Miasta, parafii pw. Świętej Trójcy, Zarządu Okręgu ZIWRP. Następnie ks. prałat dr Bronisław Kaczmarek rozpoczął część dziękczynną uroczystości. Złożyły się na nią: wspólna „Modlitwa za Ojczyznę” oraz odśpiewanie pieśni „Boże, coś Polskę”.

Pomagaliśmy młodzieży w budowie robotów

Wzorem minionych lat Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy również w styczniu 2017 roku pomogło Wydziałowi Mechanicznemu oraz Telekomunikacji i Elektrotechniki Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w organizacji Konkursu MiniSumo.

Konkurs adresowany był do uczniów szkół ponadpodstawowych i placówek pozaszkolnych z województw kujawsko-pomorskiego, pomorskiego i wielkopolskiego. Młodzież miała okazję budować roboty pod kierunkiem studentów i pracowników UTP, a tym samym rozwijać swoje zainteresowania najnowszą techniką i w przyszłości wyborem studiów technicznych.

Na naszą prośbę firma Slican Sp. z o.o. w Bydgoszczy podarowała 400 sztuk czujników położenia QRD1114 niezbędnych do montażu robotów.

Nie żyje Anatol Jan Omelaniuk

28 stycznia 2017 r. odszedł od nas śp. Anatol Jan Omelaniuk, były przewodniczący, potem prezes honorowy Rady Krajowej Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP. To ogromna strata dla całego ruchu regionalistycznego w Polsce, zwłaszcza dla regionalistów dolnośląskich, którzy widzieli w Nim Człowieka prawnego, mądrego i dobrego.

Anatol Jan Omelaniuk był wielkim przyjacielem Bydgoszczy. Uczestniczył ostatnio we wszystkich najważniejszych wydarzeniach Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy. W dniu 22 września 2011 r., podczas obchodów 180-lecia uhonorował nasze Towarzystwo najwyższym odznaczeniem Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP Medalem Aleksandra Patkowskiego. 27 maja 2013 r. przyjechał do Bydgoszczy na I Zjazd Stowarzyszeń Regionalnych woj. kujawsko-pomorskiego, podczas którego wygłosił referat na temat integracji ruchu regionalnego. W dniach 11-13 września 2014 r. należał do grona osób współorganizujących z TMMB X Kongres Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej w Bydgoszczy.

Panorama bitwy pod Monte Cassino w Bydgoszczy?

Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy poparło propozycję p. Waldemara Pasińskiego, aby w naszym mieście powstała ekspozycja monumentalnego obrazu „Panorama bitwy pod Monte Cassino” – na wzór wrocławskiej „Panoramy

Raławickiej”. Wyjaśnienie jest proste: to zwycięstwo Polaków było najbardziej brawurowe w całej naszej wojnie na wielu frontach z Niemcami, w czasie II wojny światowej. Jest i legendarne i doskonale udokumentowane – choćby przez Melchiora Wańkowicza. Jest opiewane w słynnych „Czerwonych makach” Feliksa Konarskiego i Alfreda Schütza. Poza tym, to właśnie w Bydgoszczy znajduje się Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego w dużym stopniu związane z rządem londyńskim i jego organizacją wojskową.

„Panorama bitwy pod Monte Cassino”, o ile wizualnie byłaby atrakcyjna oraz bogata w rozmaite środki przekazu, mogłaby powtórzyć sukces Muzeum Powstania Warszawskiego. Każdy, kto widział „Szeregowca Ryana” Stevena Spielberga, bez wątplenia zapamiętał sceny lądowania w Normandii, a zwłaszcza ścieżkę dźwiękową, gdzie niemal każde otarcie kuli karabinowej o żołnierski hełm, każde głuche wtargnięcie pocisku w ciało było doskonale słyszalne. Gdyby tak przestrzenną akustykę udało się osiągnąć, widz miałby niemal fizyczną pewność, że uczestniczy w zdobywaniu hitlerowskiej warowni. I oczywiście opuściliby teren panoramy w pełni usatysfakcjonowany.

Poparcia idei udzielił także płk. Eugeniusz Michał Andrzejewski, sekretarz ZO Związku Inwalidów Wojennych RP w Bydgoszczy. Choćby dlatego, że pod Monte Cassino walczyli także żołnierze z Kujaw, a wielu zginęło i odniosło rany. „Panorama bitwy pod Monte Cassino” byłaby symbolem naszej pamięci o bohaterach. Jest też w Bydgoszczy artysta Roman Puchowski, który ma w swoim dorobku „Panoramę bitwy pod Koronowem” i chętnie wykonałby to dzieło.

Wykłady Wszechnicy Bydgoskiej

W 2017 roku, Sekcja Odczytowo-Historyczna Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy pod kierownictwem dr. hab. Marka Romaniuka organizowała o godz. 17 w sali W. Łochowskiego wykłady na wybrane zagadnienia z życia Bydgoszczy i regionu.

- * 26 stycznia Wiesław Trzeciakowski, autor książki „Selbstschutz w Bydgoszczy i powiecie w świetle najnowszych badań” mówił o zbrodniczym mechanizmie niemieckim w okupowanej Bydgoszczy.
- * 23 lutego dr Stefan Pastuszewski zatrzymał się nad tematem „Oblicze konfesyjnej Bydgoszczy”.
- * 30 marca dr. hab. Marek Romaniuk prezentował „Materiały dotyczące Wisły w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy”.
- * 27 kwietnia Marta Rajewska przedstawiła prezentację „Ewangelicy w Bydgoszczy”.
- * 25 maja Radosław Michna mówił o „Gimnazjum Królewskim w Bydgoszczy”.

- * 28 września dr Agnieszka Wysocka z Pracowni Dziedzictwa Kulturowego Kujawsko-Pomorskiego Centrum Kultury w Bydgoszczy wystąpiła z prezentacją na temat „Tereny zielone w Bydgoszczy w czasach II RP”.

Prelekcje w ramach VII Koncertów Maryjnych z Różą

VII Koncertom Maryjnym z Różą w 2017 r. towarzyszyły prelekcje:

- * 10 maja 2017 r. o godz. 17 pod tytułem „Magnificat anima mea – śpiew kleryków” wygłosiła w Domu Polskim przy ul. Grodzkiej 1 dr n. muz. Katarzyna Szewczyk, dyrygent Scholi Wyższego Seminarium Duchownego w Bydgoszczy.
- * 15 maja o godz. 17 w Domu Polskim przy ul. Grodzkiej 1 w Bydgoszczy ks. Mateusz Ziemelewski wystąpił z prezentacją „Maryja w muzyce”, czyli o roli jaką na przestrzeni dziejów odgrywała i odgrywa pieśń ku czci Matki Bożej.
- * 25 maja o godz. 17 w Domu Polskim przy ul. Grodzkiej 1 w Bydgoszczy ks. dr Marcin Puziak, rektor WSD w Bydgoszczy, mówił na temat „Róża Karmelu i antyfony Maryjne w mistycznej tradycji karmelitańskiej epoki Baroku”.
- * 29 maja prof. Dariusz Markowski, kierownik Zakładu Konserwacji i Restauracji Sztuki Nowoczesnej UMK, prezes Bydgoskiego Oddziału Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, wystąpił z prezentacją obrazu Matki Bożej Pięknej Miłości z bydgoskiej Katedry.

Prezydent nagrodził prace o Bydgoszczy

28 marca 2017 r. w ratuszu zebrała się kapituła konkursu na najciekawsze prace naukowe o naszym mieście organizowanego przez Prezydenta Bydgoszczy Rafała Bruskiego. W jej skład wchodzi od lat przedstawiciele bydgoskich uczelni, Urzędu Miasta i organizacji społecznych, w tym TMMB.

Po podsumowaniu wyników głosowania kapituła przyznała I nagrodę w kwocie 10 tys. zł Katarzynie Lewandowskiej z UTP za „Koncepcję rewitalizacji Młynów Rothera na Wyspie Młyńskiej w Bydgoszczy – architektoniczne środki przywracania aktywności obiektu zabytkowego”, II nagrodę w kwocie 5000 zł Ewie Ciołak z UTP za pracę „Projekt aranżacji przestrzeni miejskiej *Magiczne schodki w Bydgoszczy*” i III nagrodę Renacie Zborowskiej-Dobosz z UTP za pracę „Zagrożenia jakości wód podziemnych ujęcia wody Las Gdański w Bydgoszczy przez emisję zanieczyszczeń z terenu ogrodów działkowych”.

Nowe nazwy ulic

Zespół do spraw Nazewnictwa Miejskiego przy Prezydencie Bydgoszczy z udziałem m.in. dr. hab. Marka Romaniuka, dr. Stefana Pastuszewskiego, Wojciecha Sobolewskiego i Jerzego Derendy z TMMB, uczestniczył w nadaniu m.in. kilkunastu nazw nowym bydgoskim ulicom. Głównie na terenie położonym w rejonie już istniejących ulic: Pod Skarpą i Zameczysko. 10 kwietnia 2017 r. Rada

Miasta zdecydowała, że patronami zostali wybitni kasztelanowie i książęta zarządzający Wyszogrodem, jak m.in. Przemysł II, Ołt Żyrowic, Janusz Wojsławic i inni. Warto przypomnieć, że nowe nazwy pojawiły się przy szlaku wiodącym do nieistniejącego już dziś Wyszogrodu. Patronem został też dawny rycerz Dobiesław Puchala.

„Bydgoszcz w kwiatach i zieleni” 2017 r.

4 października 2017 r. w sali sesyjnej ratusza odbył się finał konkursu „Bydgoszcz w kwiatach i zieleni”. Obecni byli m.in.: zastępca prezydenta Bydgoszczy Anna Mackiewicz oraz sponsorzy nagród: Ryszard Puksztó, prezes ZO Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Ogrodnictwa w Bydgoszczy, wiceprezes NOT w Bydgoszczy, Karol Pawlak, właściciel firmy „Vitroflora” i red. Ewa Czarnowska-Woźniak, kierownik działu Bydgoszcz „Expressu Bydgoskiego”, patrona medialnego konkursu.

Konkurs skierowany był do wszystkich mieszkańców naszego miasta, instytucji, zakładów pracy, szkół, placówek szkolno-wychowawczych i innych, które włączyły się w urządzenie skwerów, zieleńców, ogródków przydomowych, ukwieconych balkonów itp.

Objęcie Konkursu „Bydgoszcz w kwiatach i zieleni” patronatem honorowym Prezydenta Bydgoszczy Rafała Bruskiego przyczyniło się do wyraźnego podniesienia rangi wydarzenia. Wydział Zintegrowanego Rozwoju UM przeznaczył talony wartości 4700 zł na sadzonki roślin ozdobnych dla osób uboższych, które wręczano podczas zapisów do konkursu. Dodatkowo do talonu były przygotowane przez Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska UM bezpłatne książki „Pomniki przyrody w Bydgoszczy” oraz informatory o ochronie pszczół w mieście. Sadzonki roślin ozdobnych na talony można było odbierać w Przedsiębiorstwie „Zieleń Miejska” Sp. z o.o. przy ul. Czarna Droga 45. Pobranie talonów było równoznaczne z przystąpieniem do konkursu. Jednocześnie wzrosła liczba pięknie udekorowanych balkonów i ogródków przydomowych, a tym samym zgłoszeń do konkursu z poszczególnych osiedli sięgająca ponad 700 adresów.

Zgłoszenia do Konkursu „Bydgoszcz w kwiatach i zieleni” przyjmowano nie tylko podczas wydawania talonów, ale też w dniach 9 maja do 12 czerwca 2017 r. w siedzibie Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy przy ul. Jezuickiej 4. Dotyczyło to także szkół, instytucji i zakładów pracy. Od 15 czerwca do 31 lipca specjalne komisje złożone z przedstawicieli rad osiedli, spółdzielni mieszkaniowych oraz członków Sekcji Organizacyjnej TMMB oceniały ogródki przydomowe, skwery, zieleńce i balkony. Zwracano uwagę na tzw. ogólne wrażenie ocenianego obiektu, układ kompozycyjny uwzględniający trafność doboru gatunków i odmian kwiatów i roślin ozdobnych. W kategoriach tych przyznawano od 0 do

5 punktów. Najlepsze balkony, ogródki i skwery były prezentowane na łamach gazety „Express Bydgoski”, patrona medialnego konkursu. Do 10 września wyłonieni zostali laureaci. Podsumowanie konkursu odbyło się w 2 etapach: I – na osiedlach, w II – finałowym, podczas którego najlepsi z najlepszych otrzymali laury w sali sesyjnej ratusza. Były to w sumie 93 osoby, które urządziły najpiękniejsze ogródki, balkony i skwery.

Laury w konkursie „Bydgoszcz w kwiatkach i zieleni” 2017 r. wręcza zastępca prezydenta Anna Mackiewicz.

Fot. Robert Sawicki

Przygotowanie konkursu „Bydgoszcz w kwiatkach i zieleni” spoczywało na barkach Sekcji Organizacyjnej pod kierunkiem jej przewodniczącego Jędrzeja Majchrzaka, wspieranej organizacyjnie przez Biuro Zarządu TMMB. W komisjach działali bezinteresownie członkinie tej sekcji: Teresa Borczon, Halina Krzyżanowska, Krystyna Gawek, Beata Hoffmann-Pohnke, Krystyna Płotnicka, Danuta Wróblewska, Krystyna Brzezińska, Janina Suchomska, Maria Szyłak-Szydłowska, Urszula Zdaniuk oraz panowie: Jan Stoppel, Eugeniusz Zarzycki, Leszek Moska, Artur i Jakub Gotowscy oraz Andrzej Młyński. Konkurs życzliwie wspierały spółdzielnie mieszkaniowe: Bydgoska, „Budowlani”, „Zjednoczeni”, Fordońska i SiM, uczestniczyli też członkowie wspólnot mieszkaniowych z Górzyskowa i Okola, Zespołu Szkół nr 6 przy ul. Staroszkolnej oraz wielu instytucji.

Bardzo ważną rolę w promocji odegrał patron prasowy naszego konkursu – redakcja „Expressu Bydgoskiego”, która w okresie od 9 maja do 14 września br. zamieszczała na swoich łamach fotoreportaż prezentujące najpiękniejsze ogródki i balkony. Wizytę w ogródkach złożyła reporter Marta Mikołajska.

Podczas uroczystości odbyło się kilka prezentacji, m.in. najładniejszych nagrodzonych ogródków i balkonów, „Trawnik dziełem sztuki” dr. inż. Macieja Korczyńskiego z Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy także z Katedry Botaniki i Ekologii oraz Polskiego Towarzystwa Botanicznego Oddział w Bydgoszczy, a Krystian Strauss przedstawił prezentację „Tereny zielone w Bydgoszczy w czasach zaboru pruskiego” mgr Bogny Derkowskiej-Kostkowskiej, kierownik Pracowni Dziedzictwa Kulturowego

Kujawsko-Pomorskiego Centrum Kultury w Bydgoszczy. Prezentacja ta wcześniej została przedstawiona podczas V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej – „Architektura Miast” pt. „Zieleń w krajobrazie miasta XIX i XX wieku”, która odbyła się 14-15 września 2017 r. w Bydgoszczy.

VII Koncerty Maryjne z Różą

Zakończyły się VII Koncerty Maryjne z Różą organizowane w 100 rocznicę objawień w Fatimie. Patronat nad tym ważnym wydarzeniem religijnym i patriotycznym sprawowało Narodowe Centrum Kultury, Ruch Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej i ks. bp Jan Tyrawa, ordynariusz Diecezji Bydgoskiej, a patronat medialny Polskie Radio PiK.

Trudno o podobne wydarzenie nie tylko w skali regionów. Jest prawdopodobne, że po objęciu VII Koncertów Maryjnych z Różą przez Ruch Stowarzyszeń Regionalnych RP, idea krzewienia piękna śpiewu zostanie upowszechniona w kraju. VII Koncerty Maryjne z Różą głoszą wszędzie doskonałą akustykę bydgoskiej katedry, w której po naprawie organów będą mogły odbywać się festiwale muzyki sakralnej i śpiewu chóralnego. Ustawicznie upowszechniany jest też jeden z najpiękniejszych wizerunków Matki Bożej z Różą. Organizatorzy rozważają wydanie publikacji „Chóry na Kujawach”.

W 2011 r. zaczęliśmy z 8 chórami, które przyszły trochę pośpiewać w bydgoskiej katedrze. Dziś, po 7 latach, mamy maraton muzyczny i śpiewaczy, w którym cały czas rośnie liczba wykonawców. Dla wielu śpiew w VII Koncertach Maryjnych z Różą jest wyróżnieniem. Swój udział zgłaszają renomowane zespoły, m.in. Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”.

VII Koncerty Maryjne z Różą stają się rozpoznawalną marką w naszym kraju. Mają swój hymn skomponowany przez kompozytora młodego pokolenia Marcina Gumiełę, mają logo w kształcie klucza wiolinowego z różą pośrodku autorstwa znakomitego grafika Lesława Kuczerskiego. Koncerty kontynuują tradycję przedwojennych śpiewów z wdzięczności za powrót Bydgoszczy do Macierzy i poprzedzane są dawnym religijnym hejnałem. Mają swoich wiernych słuchaczy, a ich liczba wciąż rośnie. Jest jeszcze jeden fenomen – wciąż rosnąca liczba wykonawców. Śpiewają pięknie, z całego serca, bo lubią, bo w ten sposób najlepiej składają hold Matce Bożej Pięknej Miłości.

W ramach VII Koncertów Maryjnych z Różą wystąpiło 31 chórów, zespołów muzycznych i orkiestr oraz 28 solistów – w sumie blisko tysiąc chórzystów, wokalistów i muzyków. Bezpłatne koncerty odbywały się głównie w bydgoskiej katedrze, ale także w kościele pw. św. Józefa Rzemieślnika w Bydgoszczy oraz świątyniach regionu: w Inowrocławiu, Żninie, Włocławku, Grudziądzu i Gniewkowie. Imponująca była liczba i różnorodność pieśni wykonywanych o Matce

Bożej. Koncerty poprzedzało odegranie dawnego Hejnału Maryjnego z wieży dzwonnicy bydgoskiej katedry. Sluchaczami byli bydgoszczanie, liczni goście z kraju i zagranicy przybywający do Bydgoszczy. Wydarzenie relacjonowała regionalna i ogólnopolska prasa, TVP3 Bydgoszcz, Polskie Radio PiK. Część spośród 3000 fotografii

Podczas VII Koncertów Maryjnych z Różą byliśmy urzeczeni pięknym koncertem w wykonaniu Stowarzyszenia Muzyki Dawnej pod kierunkiem Pawła Pawłowicza. Fot. Marek Chelminiak

wykonanych przez fotoreporterów, sluchaczy koncertów i licznych gości została umieszczona na uruchomionym pierwszy raz facebooku TMMB. Statystycznie oglądalność postów sięgała ponad 12 tysięcy. Koncertom towarzyszyły prelekcje.

W imieniu organizatorów koncertów, Jerzy Derenda, zastępca przewodniczącego Rady Krajowej Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP, jednocześnie prezes TMMB, przypomniał, że jest szczególna okazja, by właśnie podczas finału Koncertów Maryjnych uhonorować najlepsze zespoły, które obchodzą swoje jubileusze, które rozslawiły imię Bydgoszczy, których koncerty slucha się z głębokim wzruszeniem. Otrzymały one ozdobne patery z mottem i dedykacją.

Listę uhonorowanych otworzyła patera z mottem: *Śpiew czyni piękną nawet pustynię*, słowa św. Bazylego, po których następowała dedykacja: *Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy przyznaje Najwyższy Laur Honorowy Chórowi „Fordonia” z Parafii Matki Bożej Królowej Męczenników pod dyрекcją Mariana Wiśniewskiego za 25 lat pięknego śpiewu w służbie Bogu i Ojczyźnie. W Bydgoszczy 12 maja 2017 roku.*

Kolejną paterę z mottem: *Śpiewajcie głosem, śpiewajcie sercem, śpiewajcie ustami, śpiewajcie swoim życiem – św. Augustyn.* Za ofiarą 20-letnią służbę Bogu i Ojczyźnie otrzymał Chór Akademicki Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. J.J. Śniadeckich pod dyрекcją Agnieszki Sowy. Jego występy stały się już wizytówką VII Koncertów Maryjnych z Różą.

Chór Bydgoskiej Szkoły Wyższej pod dyрекcją prof. Renaty Szerafin-Wójtowicz z okazji 15-lecia został uhonorowany paterą z mottem *Muzyka budzi*

w sercu pragnienie dobrych czynów – Pitagoras. Podobnie Stowarzyszenie Chór Parati Semper ze Świecicia – paterę z mottem *Śpiew jest mową Boską – Leszek Kotakowski. Laur za 5-letnią służbę Bogu i ludziom z mottem: Śpiew jest odpoczynkiem dla duszy – św. Bazyli – Chór „The G Singers” pod dyrekcją Agnieszki Drozdeckiej z Grudziądza.*

Wyrazem uznania dla chórów, zespołów wokально-muzycznych i muzycznych oraz solistów były Główne Laury VII Koncertów Maryjnych z Różą wraz z kopią obrazu patronki z ołtarza głównego bydgoskiej katedry ufundowaną przez Diecezję Bydgoską.

Laury dla młodych przyjaciół Bydgoszczy

W środę 14 czerwca 2017 r. w sali widowiskowej Pałacu Młodzieży odbyło się blisko dwugodzinne uroczyste podsumowanie tegorocznego 17 programu „Bydgoszcz – moja mała Ojczyzna”. W podsumowaniu uczestniczyli: laureaci II Powiatowego Interdyscyplinarnego Konkursu „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”, ich rodzice i nauczyciele oraz realizatorzy i uczestnicy projektu „Znawca Kazimierza Wielkiego i jego miasta”.

Część oficjalną uroczystości rozpoczął Hejnał Bydgoszczy i krótkie wprowadzenie autorki programu dr Ewy Puls. Bohaterami uroczystości byli młodzi bydgoszczanie, którzy z rąk Prezesa Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy Jerzego Derendy i przewodniczącej jury Renaty Błaszczuk odebrali 5 złotych odznak „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy”: Mikołaj Brzozowski, Tomasz Zaborcki, Jakub Steckiewicz, Emilia Leśniewska i Adrianna Włoch, 21 srebrnych: Michał Calko, Krzysztof Dzierżykraj-Lipowicz, Sara Cichowska, Jakub Mariańczyk, Vanessa Zakaszewska, Martyna Zastempowska, Roksana Pawłowska, Natalia Szczepaniak, Zuzanna Okulska, Kamil Bernaciak, Mariam Chazbijewicz, Wiktor Jakiel, Kacper Janowski, Miłosz Mianowicz, Zuzanna Musiał, Cyprian Prelowski, Dagmara Darocha, Agnieszka Jakubiak, Maja Nowicka, Nicole Sobocka i Kacper Hernik oraz 47 brązowych: Zofia Sulkowska, Maria Kowalska, Marta Dobrak, Julia Kornecka, Julia Piaskowska, Jakub Chmielewski, Maciej Śmigiełski, Iga Kuchmistrz, Oliwia Gawrysiak, Julia Czerniak, Julia Zwiefka, Dorian Konwiński, Marcelina Mędlewska, Michalina Jancowska, Izabela Majkowska, Tamara Wesołowska, Weronika Gadzinowska, Agnieszka Meller, Liliana Brzozowska, Miłosz Rutyna, Blanka Wadas, Antoni Nogaj, Adam Macko, Julia Marzec, Aleksandra Sobolewska, Martyna Szymańska, Maja Cywińska, Wiktoria Jaroch, Sara Komoń, Nadia Majchrzak, Zuzanna Bartkowiak, Julia Ciecchna, Wiktoria Topolewska, Tymoteusz Więclawski, Karolina Antczak, Marcin Strękowski, Martyna Kołodziejska, Jakub Kieszkowski, Marcel Kondratowicz, Szymon Hadych, Marek Góźdz, Martyna Malak, Mikołaj Szkutnik, Martyna Warawąsowska,

Julia Gierszewska, Michalina Kaja, Kinga Zaręba i Kajetan Graczyk.

Wręczono też 20 znaczków „Znawcy Kazimierza Wielkiego i Jego Miasta”. Zdobyl je uczniowie kl. V ze Szkoły Podstawowej nr 20 i 35. Wzięli oni udział w warsztacie sprawdzającym wiedzę i umiejętności dotyczą-

Laureaci Brązowych Odznak Młodego Przyjaciela Bydgoszczy. Fot. Archiwum Pałacu Młodzieży

ce Polski Piastów, grze terenowej „Bydgoszcz – gród Kazimierza Wielkiego” oraz zajęciach na UKW. Grę przygotowali młodzi przewodnicy po Bydgoszczy: Oliwia Kwiatkowska, Marek Kiełpiński, Piotr Ksobiak i Natalia Piotrowska, pod kierunkiem Ewy Puls. Trasa gry była związana ze sposobami upamiętnienia założyciela Bydgoszczy w przestrzeni miejskiej. Punkty kontrolne znajdowały się przy pomniku, gmachu UKW, makiecie zamku i w parku przy placu Wolności. Zajęcia na UKW opracowali studenci II roku historii studiów pierwszego stopnia, specjalności nauczycielskiej. Po kampusie przy ul. Chodkiewicza oprowadzał Sebastian Nowak z Działu Promocji UKW. Uczestnicy zajęć odwiedzili też Bibliotekę Główną UKW.

Plakietkę „Młodego Przewodnika po Bydgoszczy” otrzymała Oliwia Kwiatkowska z Gimnazjum nr 46. W szczególny sposób uhonorowano: Mikołaja Brzozowskiego z Gimnazjum nr 38, Michała Calko z Gimnazjum nr 23 oraz Marię Kowalską i Zofię Sulkowską ze Szkoły Podstawowej nr 56 – zwycięzców II Powiatowego Interdyscyplinarnego Konkursu „Młody Przyjaciel Bydgoszczy” w kategorii złota, srebrna i brązowa odznaka „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy”. Otrzymali oni dyplomy Pałacu Młodzieży, wydawnictwa Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy oraz listy gratulacyjne podpisane przez dr. hab. Marka Zielińskiego, prof. nadzw. UKW, dyrektora Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW.

Wręczeniu odznak, nagród i wyróżnień towarzyszyły występy artystyczne z Pałacu Młodzieży w wykonaniu Zespołów Tanecznych: „Relise” pod kierunkiem Anny Bebenow oraz „Kropka” pod kierunkiem dr Wiesławy Pilewskiej.

Spotkanie w Pałacu Młodzieży poprzedził finał II Powiatowego Interdyscyplinarnego Konkursu „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”, który odbył się 23 maja

Dr Ewa Puls z UKW (druga z prawej) i Jolanta Gładkowska, doradca metodyczny Miejskiego Ośrodka Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy, które czuwały nad Konkursem „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”. Fot. Archiwum Pałacu Młodzieży

Miłośników Miasta Bydgoszczy oraz Akademii Młodych Przyjaciół Bydgoszczy w Pałacu Młodzieży. O brązowe odznaki „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy” ubiegało się 55 uczniów kl. VI szkół podstawowych, o srebrne 31 gimnazjalistów. W szranki po najwyższe laury, czyli złote odznaki, stanęło 13 reprezentantów Gimnazjów nr 17, 34, 38, 46, 47 i 56.

Udział w Konkursie poprzedziła wielomiesięczna systematyczna praca pod kierunkiem nauczycieli-regionalistów: Violetty Adamowskiej (Gim. 25), Anny Barbachen (Gim. 46), Hanny Bokiej (SP 18), Jolanty Gładkowskiej (SP 2), Anny Gorlewskiej (SP 56), Małgorzaty Goszczyńskiej (SP 63), Agnieszki Górczyńskiej (Gim. 38), Hanny Jankowiak (Gim. 56), Ewy Jędrzejczak-Taranek (ZS 23), Arlety Kempy (SP 20), Ewy Puls (PM) i Anny Szymkowiak (SP 64). Prace uczestników Konkursu (testy oraz zadania wykonane w oparciu o zebrane w portfolio materiały) oceniali: Renata Błaszczyk, Jolanta Gładkowska i Ewa Puls. W organizację przedsięwzięcia włączyli się asystenci Pałacowej Katedry Historii (Marek Kielpiński z Bydgoskiego Gimnazjum Klasycznego, Piotr Ksobiak z Gimnazjum nr 48) oraz studenci z Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW: (I rok studiów drugiego stopnia kierunku Historia) Kamil Medycki i Joanna Kupiec.

Teraz przed nami projekt dla pokolenia Z, czyli osiemnasta odsłona programu „Bydgoszcz – moja mała Ojczyzna”.

Współpraca ze szkołami, patronaty

TMMB współpracowało z wieloma szkołami i uczelniami w realizacji edukacji regionalnej i inicjatyw społecznych.

2017 r. w sali im. Karola Buczka Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW. Konkurs został zorganizowany przez TMMB i Pałac Młodzieży przy współudziale partnerów przedsięwzięcia: Miejskiego Ośrodka Edukacji Nauczycieli oraz Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW. Do rozwiązania testów przystąpiło 99 młodych bydgoszczan z 10 Szkolnych Kół Towarzystwa

Włączyliśmy się w zbiórkę Pomocy Rodakom na Wileńszczyźnie zainicjowaną w ramach Ogólnopolskiej Akcji „Paczka dla Rodaka i Bohatera na Kresach” przez Ewę Jędrzejczak-Taranek, nauczycielkę historii i opiekunkę Szkolnego Koła TMMB w Zespole Szkół nr 23. Dary po 15 grudnia 2016 r. zostały dowzione z Bydgoszczy na Wileńszczyznę.

Dwóch uczniów Tomek Zabrocki i Dominik Januchowski z gimnazjum Zespołu Szkół nr 23, pod kierunkiem p. Ewy, zostało laureatami konkursu historycznego: „Z miast kresowych, wschodnich osad i wsi... Losy dzieci i młodzieży deportowanych na Sybir w latach 1939-1956” ogłoszonego przez IPN w Gdańsku. W nagrodę pojechali ze swoją nauczycielką historii Ewą Jędrzejczak-Taranek na Wileńszczyznę do szkoły w Niemenczynie. W związku z wyjazdem zorganizowano też zbiórkę książek dla tej polskiej szkoły. W zbiórkę włączyło się wiele osób i instytucji, także TMMB. Temat pod nazwą „Śladami Marszałka Józefa Piłsudskiego – wspomnienia wileńskie” związany był z podsumowaniem akcji „Wilno” i odbył się w listopadzie 2016 r. z okazji Święta Niepodległości.

Ewa Jędrzejczak-Taranek była też inicjatorką międzynarodowego projektu „Polsko-Litewskie ścieżki Marszałka Józefa Piłsudskiego”. W ramach tego projektu w dniach 15-24 września 2017 r. gościliśmy w Bydgoszczy i regionie 15-osobową grupę młodzieży z Gimnazjum im. Konstantego Parczewskiego w Niemenczynie z opiekunkami: Kristiną Rostowską i Ireną Komar (nauczycielki jęz. polskiego) oraz

Młodzież z Litwy z Zespołem Pieśni i Tańca „Płomienie” w Bydgoszczy. Fot. archiwum ZS nr 23

Reginą Belotkač (naucz. fizyki i chemii). Otwarcie projektu odbyło się w biurze Kosmy Złotowskiego, posła do Parlamentu Europejskiego. Goście zwiedzili Bydgoszcz, Biskupin i Toruń, spotkali się m.in. z zastępcą prezydenta Bydgoszczy Iwoną Waszkiewicz oraz prezesem TMMB Jerzym Derendą.

Ewa Jędrzejczak-Taranek została ostatnio doradcą metodycznym Miejskiego Ośrodka Edukacji Nauczycieli w Bydgoszczy.

TMMB objęło patronat honorowy nad III edycją miejskiego konkursu historyczno-literackiego „Czy odważę się mówić w gwarze” kierowanego do młodzieży szkół podstawowych i gimnazjalnych. Na prośbę Patrycji Kowalczyk,

nauczycielki historii w Zespole Szkół nr 10 (SP nr 31), ufundowaliśmy dla laureatów 10 książek o Bydgoszczy wydanych przez TMMB.

Podobnie TMMB objęło patronatem konkurs „Gwara bydgoska na you tube” organizowany przez SP nr 38, fundując nagrody książkowe dla laureatów, także nad wymianą grup młodzieży między Szkołą Podstawową w Niemczu a szkołą w Australii, przekazując na pamiątki nasze albumy. Przekazaliśmy nasze wydawnictwa Radzie Osiedla na Okolu w związku z organizacją festynu środowiskowego.

TMMB jako współorganizator V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Architektura Miast” pt. „Zieleń w krajobrazie miasta w XIX i XX w.” pozyskało dla uczestników konferencji książki o bydgoskiej zieleni oraz suweniry z Biura Promocji Miasta i Współpracy z Zagranicą, a także Wydziału Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska i „Zieleni Miejskiej” Sp. z o.o.

Lekarze WAM urzeczeni Bydgoszczą

Bydgoszcz jako silny ośrodek medyczny ze znanym X Wojskowym Szpitalem Klinicznym, nowoczesnym Centrum Onkologii, specjalistycznymi szpitalami i obiektami Collegium Medicum UMK budzi zainteresowanie pracowników służby zdrowia. Przejawem tego był m.in. VII Zjazd absolwentów 15 Kursu WAM, w którym uczestniczyło około 80 osób z całej Polski. Na czele Komitetu Organizacyjnego Zjazdu znajdowali się dr n. med. Waldemar Dudzic – urolog, lek. med. Ryszard Łotocki – reumatolog i lek. stom. Michał Benedyk.

Głównymi celami Zjazdu była integracja środowiska lekarskiego połączona z wymianą doświadczeń zawodowych, poznanie uroków, walorów naukowych i turystycznych Bydgoszczy, największego miasta woj. kujawsko-pomorskiego, siedziby wojewody kujawsko-pomorskiego. Pomocy w popularyzowaniu Bydgoszczy udzieliło Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy oraz Urząd Miasta Bydgoszczy. Uczestnicy wzięli udział w wycieczce z cyklu „Bydgoszcz za zamkniętymi drzwiami”, otrzymali wydawnictwa, foldery i znaczki przybliżające dzieje i piękno miasta.

Goście na cztery dni od 1-4 czerwca br. zatrzymali się w samym sercu miasta – hotelu „Mercure” przy ul. Marszałka Focha 20. 1 czerwca w hotelu odbyło się spotkanie towarzyskie absolwentów WAM. Następnego dnia, 2 czerwca, lekarze ruszyli na spacer po mieście pod okiem jednego z najlepszych bydgoskich przewodników, członka Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, Dawida Urbańskiego. Dla wielu było to pierwsze spojrzenie na nasze miasto i byli nim naprawdę urzeczeni. Dawid Urbański od godz. 10.30 do 13.20, przez prawie trzy godziny, prowadził gości po centrum miasta.

Wieczorem odbyło się uroczyste spotkanie uczestników zjazdu, podczas którego odczytano pismo Prezydenta Bydgoszczy Rafała Bruskiego o objęciu

wydarzenia jego honorowym patronatem. Czytamy w nim m.in.:

Planowane przedsięwzięcie będzie doskonałą okazją do pokazania szacownemu gronu przedstawicieli środowiska lekarskiego urokliwych walorów zabytkowych i przyrodniczych oraz

Polscy lekarze urzeczeni Bydgoszczą.

Fot. Archiwum Zjazdu

niepodważalnej atrakcyjności naszego miasta. Cieszę się, że od lat aktywnie wpisujecie się Państwo w promocję Grodu nad Brdą i Wisłą, dokładając wszelkich starań do umocnienia jego pozycji i rangi na mapie kraju.

Były oficjalne wystąpienia, dzielenie się wrażeniami i podziękowania.

Trzeci dzień zjazdu w sobotę, 3 czerwca, był przeznaczony na odpoczynek. Goście skorzystali z przejazdów stateczkami „Słonecznik” po Brdzie, dodatkowo przeprowadzającymi się przez służę, a potem spotkali się nad rzeką przy grillu. W niedzielę, 4 czerwca, nastąpiło pożegnanie z Bydgoszczą i wyjazd.

TMMB ufundowało lekarzom z całej Polski, wydawnictwa z cyklu „Architektura miast” a miasto – pamiątki w postaci różnych suvenirów.

Polscy Regionaliści nad Odrą

Zapoczątkowana w 2015 r. inicjatywa zjazdu regionalistów na polskich na ziemi śląskiej jest kontynuowana. Tym razem w dniach 8-11 czerwca 2017 r. odbył się już III Zjazd Regionalistów nad Odrą organizowany staraniem Urzędu Marszałkowskiego i Dolnośląskiego Towarzystwa Regionalnego. Uczestniczyło w nim ponad 60 regionalistów reprezentujących najbardziej aktywne stowarzyszenia polskie, przedstawiciele świata kultury i nauki oraz lokalnych samorządów. Zjazd odbywał się pod hasłem „Regionalizm Dolnośląski – wspólne dziedzictwo różnych narodowości, wspólna troska i doświadczenia”.

Była to nadzwyczajna okazja do poznania dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska, jego przepięknych obyczajów i wspaniałych ludzi. Pierwszego dnia na zamku w Legnicy odbyło się posiedzenie Rady Krajowej Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP, a wieczorem występ zespołu z Białorusi. Następnego dnia uczestnicy zjazdu wyjechali autokarem na spotkanie z Dolnym Śląskiem. Trasa wiodła przez Lubomierz, m.in. do muzeum Kargula i Pawlaka, bohaterów bodaj najsłynniejszej polskiej komedii. Były tam rekwizyty przesiedleńcze, prawdziwa

walizka Johna. Zwiedzano kościół i muzeum przyklasztorne ze zbiorem ornatów i relikwii XVI-wiecznych. Dalej trasa wiodła przez Biedrzychowice, Rybnicę do Jeleniej Góry, gdzie w kościele garnizonowym odbył się koncert orkiestry Filharmonii Dolnośląskiej. Kolejnego dnia uczestnicy zjazdu udali się do Brzegu Dolnego, Starego Dworu z zagrodą edukacyjną, Wołowa i Głębowic, korzystając z zaproszenia do klasztoru na obiad. Po powrocie do Legnicy odbyło się spotkanie w sali Królewskiej Akademii Rycerskiej, późnym wieczorem – w Zamku Piastowskim ognisko i piknik przy dźwiękach kapel. Ostatni dzień Zjazdu rozpoczęła Msza Święta w kościele pw. św. Jana Chrzyciela w intencji regionalistów polskich, po której pod tablicą przesiedleńców delegacja regionalistów z Bożeną Konikowską i Jerzym Derendą złożyła kwiaty. Zakończenie Zjazdu odbyło się na Zamku Piastowskim, polscy regionaliści otrzymali dyplomy uczestnictwa, wydanictwa o Dolnym Śląsku i inne pamiątki.

Zjazd był okazją do zaprezentowania osiągnięć i społecznikowskiej pasji działaczy Dolnego Śląska zakochanych w swoich małych ojczyznach i płaszczyzną do rozmowy na temat regionalizmu polskiego.

Głos zabierali przedstawiciele dolnośląskiego świata kultury i nauki i liczni goście. By wspomnieć choćby o Olgierdzie Poniżniku („Budowanie małej ojczyzny. Festiwal Filmów Komediowych ośrodkiem kształtowania postaw regionalistycznych”), dr Jolancie Załączny („Szkoła obszarem kształtowania postaw regionalistycznych”), Aurelii Sobczak i Marcinie Oudiaku („Prasa lokalna czynnikiem stymulacji regionalnej na przykładzie czasopisma *Siewka*”), Henryku Duminie („Praktyki ochronne niematerialnego dziedzictwa kultury w regionie dolnośląskim”), plk. Jacku Macyszynie („Garnizony WP ośrodkiem kształtowania polskiego regionalizmu”), Franciszku Byrdzym („Zeszyty Łukowieckie jako forma promocji małej Ojczyzny”), prof. Mieczysławie Balowskim („Kształtowanie etosu małej ojczyzny na przykładzie Prochowic”), Iwonie Czech („Wspólne dziedzictwo, wspólna troska, doświadczenie i przykłady oraz wnioski z opieki nad zabytkami historycznymi w przestrzeni Szczawna-Zdrój i okolic”), Sławomirze Kordaczuku („Regionalizm w praktyce na przykładzie działalności Siedleckiego Klubu Kolekcjonerów PTTK Oddziału Podlasie”) i in.

Jerzy Derenda, zastępca przewodniczącego Rady Krajowej i prezes TMMB, miał okazję prezentowania przed kamerami regionalnej TV fenomenu jakim są Szkolne Kola TMMB w Bydgoszczy stanowiące koło napędowe regionalnej edukacji na Kujawach. Złożył też w imieniu regionalistów Kujaw serdeczne podziękowanie organizatorom, przede wszystkim dr. Tadeuszowi Samborskiemu, wicemarszałkowi Województwa Dolnośląskiego i jednocześnie przewodniczącemu RK RSR RP, za wielkie zaangażowanie w organizację i profesjonalnie przygotowanie zjazdu.

Jest oczywiste, że tego typu inicjatywy powinny być kontynuowane w przyszłości. Wzorem woj. dolnośląskiego także w innych regionach Polski. Bo odgrywają one ważną rolę w upodmiotowieniu społeczeństw lokalnych, w wyzwaniu ich społecznej pasji i upowszechnianiu cennych inicjatyw.

Polscy regionaliści przed Muzeum Przesiedleńców i Wypędzonych w Pławnej. Fot. Zdzisław Mirecki

Wycieczki w cyklu „Bydgoszcz za zamkniętymi drzwiami”

Wycieczki w cyklu „Bydgoszcz za zamkniętymi drzwiami” organizowało Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy we współpracy z Urzędem Miasta Bydgoszczy. Głównym celem było przybliżenie tradycji i historii naszego miasta, edukacja regionalna, kształtowanie tożsamości naszej „małej ojczyzny” w oparciu o najnowsze badania i najaktualniejszy stan wiedzy bydgoskich historyków, archeologów, badaczy dziejów, a także zamierzenia urbanistyczno-architektoniczne.

8 lipca 2017 r. weszliśmy do powstałego w latach 1909-1910 budynku przy pl. Kościeleckich 6 zaprojektowanego przez pomysłodawcę wielu obiektów, radcę budowlanego Carla Meyera. Tam znalazło się schronisko dla niemowląt „Auguste-Victoria – Heim für Säuglinge”, przed wojną Miejskie Schronisko dla Niemowląt, a obecnie Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury. O szczegółach opowiadał historyk Krystian Strauss. Tamże Robert Grochowski zaprezentował film o Zamku Bydgoskim. Była to piękna wizualizacja pokazująca funkcjonowanie obiektu, bramy zwodzonej, fortyfikacji i pomieszczeń nasyconych dziejami budowli.

Podczas dalszego spaceru zatrzymaliśmy się przy budynku byłego Teatru Kameralnego przy ul. Grodzkiej 14. Archeolog Robert Grochowski przedstawił interesujące dzieje tej działki, na której powstał Teatr. Dowiedzieliśmy się, co dalej z obiektem popadającym w ruinę, czemu służyła wizja lokalna we wnętrzu opuszczonego gmachu. Dziś trwają przygotowania do budowy bardzo potrzebnej miastu drugiej sceny, w dodatku odpowiednio wkomponowanej w krajobraz śródmieścia. Mówiła o tym inż. Jolanta Drostek z Wydziału Inwestycji Miasta Urzędu Miasta Bydgoszczy, która przedstawiła wizję planowanej budowy nowego Teatru Kameralnego.

Następnie udaliśmy się do serca bydgoskich fortyfikacji, to jest modelu Zamku Bydgoskiego przy ul. Grodzkiej 21. Jerzy Derenda przypomniał mało znane legendy poświęcone tej budowli.

Dalszy spacer odbył się szlakiem bydgoskich fortyfikacji łączących Zamek Bydgoski z systemem murów i bram obronnych miasta. Po stronie południowej miały one 470 metrów długości i 10 m wysokości licząc od lustra wody w fosie. Grubość nad ziemią sięgała 1,8 metra. W murach były dwie bramy: Poznańska i Kujawska, dodatkowo Gdańska poza Brdą. Ponadto znajdowało się w nich pięć baszt. O najnowszych odkryciach archeologicznych, zwłaszcza w sąsiedztwie Bramy Kujawskiej, opowiedział Robert Grochowski.

15 lipca 2017 r. Tym razem cofnęliśmy się do czasów magii, czarów i śmierci w dawnej Bydgoszczy. Te mroczne czasy zostały opisane m.in. w słynnych bydgoskich procesach o czary z XIV-XVIII wieku.

Ruszyliśmy na wycieczkę autokarową do miejsc, gdzie – jak ongiś wierzono – odbywały się złoty czarownic i diabelskie harce. Była to Łysa Góra na tzw. bydgoskich Karpatach przy drodze kujawskiej. Jedynym śladem tej dawnej przygody jest dziś ul. Karpacka, która prowadziła na to najwyższe wzniesienie. Podobno czarownice zlatujące na miotłach pomór na miasto sprowadzały, pożary i inne nieszczęścia.

Wielu kupców, którzy w kierunku Ślesina jechali, napotykało też ogromną przeszkodę w postaci góry. Wglądała groźnie, a po ciemnym i gęstym lesie waleśały się różne straszdyła, w tym czarownice wszelakiej maści. Ponurą sławę nosiła tzw. Czarna Góra albo też Czarcia Góra. Na dzisiejszym wzgórzu Szybowników. Tamże harcowały czarownice, które wylatywały kominami posmarowanych się uprzednio maścią. A latały na miotłach, zdechłych krowach i koniach. Nic dziwnego, że sąd fordoński miał pełne ręce roboty. Z czasem czarownice odlatywały do miejsc bardziej ustronnych. Ot, upodobały sobie wzniesienie po grodzie Zameczysko, by tam urządzać biesiady, służyć czartom, a ludziom szkodzić. Były też inne ponure miejsca świadczące o walce z czarownicami. Na dawnym cmentarzu przy ul. Bernardyńskiej odkryto grób czarownicy rozpoznanej po tym, że pochowano ją z sierpem na szyi. Ba, na wzgórzu przy ul. Szubińskiej pracował wytrwale kat wieszający lotrów i wszelkiej maści złoczyńców. Miał do tego celu specjalne narzędzia tortur, a na koniec miecz katowski.

O tym wszystkim usłyszeliśmy od znawców tematu, głównie archeologa Roberta Grochowskiego, który jednocześnie zaprezentował rekwizyty diabłów, czarownic i katów.

22 lipca 2017 r. Tym razem Krzysztof Bartowski, historyk sztuki z Pracowni Dziedzictwa Kulturowego Kujawsko-Pomorskiego Centrum Kultury, odsłonił

przed nami tajemnice bydgoskich klasztorów, od Bernardynów poczynając (browar, zbiory, kaplica Loretańska), poprzez Jezuitów (krypty), Klaryski (elementy systemu obronnego miasta), a na Karmelitach (zabytki) kończąc.

Kiedys śródmieście Bydgoszczy wyglądało inaczej niż dziś. Dotyczy to także zabudowy

Anna Siwiak podczas wycieczki „Bydgoszcz za zamkniętymi drzwiami” mówiła o cmentarzu klasztoru Karmelitów w samym sercu miasta. Fot. Marek Chelminiak

w rejonie ulic: Pomorskiej i Zduny. To tereny przemysłowe, na których znajdowały się rozmaite mniejsze zakłady, jak: stolarnie, magazyny szachulcowe, stajnie i ujeżdżalnie. Tylko niektóre obiekty, jak twierdzi Krzysztof Bartowski, przetrwały w niezmienionej postaci.

Dalszą część wycieczki poprowadził Wiesław Trzeciakowski, pisarz, historyk, autor książki „Śmierć w Bydgoszczy 1939-1945”. Zobaczyliśmy miejsca związane z pobytom Leona Barciszewskiego w Bydgoszczy. Należy do nich m.in. reprezentacyjna willa prezydentów Bydgoszczy przy ul. Wały Jagiellońskie 12, która była miejscem zamieszkania prawdopodobnie połączona ze specjalnym schronem na wypadek wojny.

Wiesław Trzeciakowski przedstawił też działalność Leona Barciszewskiego w Bydgoszczy i poprowadził do miejsca, gdzie Niemcy zamordowali prezydenta w narożniku ulic: Ludwikowo i Rynkowskiej, tj. na terenie dawnej prochowni. Najprawdopodobniej w tym samym miejscu został też rozstrzelany Janusz Barciszewski, syn prezydenta.

29 lipca 2017 r. Nasz spacer po Bydgoszczy rozpoczęliśmy od parku Ludowego im. Wincentego Witosa. Dawno temu mieścił się tu ewangelicki cmentarz, największy i najstarszy w mieście. Jego historię przedstawił archeolog Robert Grochowski. Z kolei inż. Jolanta Drostek, inspektor nadzoru z Wydziału Inwestycji Miejskich UM Bydgoszczy, przedstawiła koncepcję rewaloryzacji tego terenu. Pierwszy etap obejmuje park z wyłączeniem muszli koncertowej i fontanny. Potem kolejne prace.

Następnie ruszyliśmy śladami dawnych cmentarzy, krypt, przytułków i szpitali w Bydgoszczy. Przy pl. Teatralnym Anna Siwiak mówiła o cmentarzu klasztoru

Karmelitów. Robert Grochowski przedstawił najstarsze dzieje kościoła Klarysek, w tym znajdujący się tam cmentarz i rodzaje pochówków. Zatrzymaliśmy się też przy katedrze, która pod czujnym okiem kustosa Sanktuarium Matki Bożej Piękną Miłości ks. pralata Stanisława Kotowskiego odzyskuje dawny blask. Była to okazja do wskazania miejsca pochówków, a także krypty odkrytej niedawno w nawie północnej świątyni. Ks. pralat Stanisław Kotowski opowiedział ponadto o planach remontowych najstarszej bydgoskiej świątyni w murach miasta.

Trasa spaceru poprowadziła dalej do nieistniejącego już dziś kościoła o. Jezuitów na Starym Rynku. Na uwagę zasługuje tu zasypana ziemią krypta. Na podstawie zachowanych relacji dowiedzieliśmy się, jak wyglądała i kto w niej był chowany. Przypomniano też, że przy ul. Poznańskiej znajdował się szpital i cmentarz Świętego Krzyża. Cmentarz był też przy kościele pw. Świętej Trójcy. Przy Zbożowym Rynku obejrzelśmy fragmenty zabudowy szpitala i kościoła pw. św. Stanisława. Również przy klasztorze Bernardynów znajdował się cmentarz, gdzie grzebano zmarłych, w tym płk. Szekelego, dowódcę oddziału pruskiego atakującego Bydgoszcz w 1794 r. Zatrzymaliśmy się też przy najstarszym nieistniejącym już kościółku św. Idziego, by omówić najdawniejsze bydgoskie pochówki.

5 sierpnia 2017 r. Bogna Derkowska-Kostkowska, historyk sztuki, kierownik Pracowni Dziedzictwa Kulturowego Kujawsko-Pomorskiego Centrum Kultury w Bydgoszczy, zaprosiła na spacer po ul. Gdańskiej, najdłuższej ulicy Śródmieścia, która przez dziesięciolecia stanowiła wyjątkowe miejsce dla bydgoszczan. Tu wznoszono domy własne i czynszowe kamienice, tu dokonywano zakupów i spotykano się w lokalach przy filiżance kawy. Wyjątkowego charakteru ulicy nadaje architektura kamienic stawianych według projektów twórców lokalnych i berlińskich, by wspomnieć choćby takie nazwiska, jak: Paul Zelmer, Fritz Weidner, Józef Święcicki i inni. Obejrzelśmy też stylowe podwórka i klatki schodowe.

Krzysztof Bartowski, historyk, konserwator zabytków, zaproponował zwiedzanie kościoła pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła przy pl. Wolności zaprojektowanego przez berlińskiego architekta Friedricha Adlera, z organami Wilhelma Sauera. W ołtarzu głównym znajduje się słynny obraz bydgoszczanina Maksymiliana Antoniego Piotrowskiego przedstawiający „Niepokalane Poczęcie NMP”. Podczas zwiedzania uczestnicy wycieczki usłyszeli wiele ciekawych szczegółów o wyposażeniu, architekturze i wieży, krypcie i in. Z kolei udaliśmy się do byłego kina „Pomorzanin”, które jak wiadomo, zamierza reanimować z pożytkiem dla kultury bydgoskiej firma Moderator Inwestycje Sp. z o.o., gdzie prezesem jest Adam Gudéll. O nadzwyczaj ciekawych dziejach bydgoskich kin, w tym zwłaszcza roli, jaką odgrywało kino „Pomorzanin”, opowiedział prof. Mariusz Guzek z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Na koniec Arkadiusz Kaliński, znawca problematyki dziejów oręża, ruszył z nami na spacer do bydgoskiego „Londynka”. Dowiedzieliśmy się, co przez stulecia mieściło się w charakterystycznej zabudowie tego osiedla. Mowa tu o dawnych koszarach pruskich, w których potem stacjonował 61 pułk piechoty wielkopolskiej.

12 sierpnia 2017 r. Takiej wyprawy jeszcze nie było. Na początek – niezwykle bydgoskie przygody Jana Twardowskiego. Nie ma bodaj drugiej tak frapującej postaci, którą opiewali m.in. nasz wieszcz Adam Mickiewicz, pisarz J.I. Kraszewski i wielu innych. Trudno wprost zliczyć, ile przypowieści powstało w samej Bydgoszczy, do której mistrz Twardowski podobno przyjechał na kogucie, potem uzdrawiał mieszkańców. Ba, pomagał w załatwianiu poświęcenia słynnej oberży na Starym Rynku. Wszelako diabelska protekcja doprowadziła do pożaru, a oberżystę nazwano Zgorzelcem.

Potem wsiadamy do autobusu, którym z Robertem Grochowskim jedziemy na zwiedzanie kompleksu zbrojeniowego zbudowanego przez Niemców w czasie II wojny światowej. Zobaczyliśmy miejsca po dawnych obozach jeńców i pracowników przymusowych przy ul. Glinki i Szpitalnej, osiedla dla niemieckich urzędników i kadry DAG przy ul. Klinicznej oraz dawne schrony przeciwlotnicze. W zachodniej części DAG są nieliczne już zachowane obiekty poligonu prób balistycznych, strefy badawczej, stref POL i NC Betrieb, we wschodniej części DAG – budynki strefy Füllstelle i pomocniczej, w tym dawnej wartowni i magazynów, m.in. materiałów wybuchowych. Na koniec – osiedle niemieckiej kadry technicznej DAG przy ul. Świetlicowej oraz obozy przy ul. Zakole i Hutniczej, z zachowanymi schronami przeciwlotniczymi.

Przypomnijmy, DAG-Fabrik Bromberg był to niemiecki zakład zbrojeniowy, który zatrudniał tysiące pracowników, pracowników przymusowych i jeńców. Część zachodnia DAG Kaltwasser – Zimne Wody, kryptonim „Torf” przeznaczona była do wytwarzania prochów strzelniczych. Dzielila się na NC-Betrieb – produkcja nitrocelulozy, POL-Betrieb – obróbka końcowa prochów bezdymnych z placem prób balistycznych, NGL-Betrieb – produkcja nitrogliceryny, a także ciasta prochowego. W strefie laboratoriów

Niedawno odkryta krypta w bydgoskiej Katedrze.

Fot. Robert Grochowski

z poligonem balistycznym w części wschodniej były: DAG Brahnau-Łęgowo, kryptonim „Koehle” – węgiel, gdzie wytwarzano kruszące materiały wybuchowe do pocisków, min i bomb. Jest też nieukończony obiekt wytwórni kwasu siarkowego. Do tej pory nigdy nie prezentowano tak szeroko tego kompleksu zbrojeniowego.

19 sierpnia 2017 r. Tym razem wycieczka nawiązywała do bodaj najważniejszych wydarzeń historycznych Polski w tym Bydgoszczy. Na Starym Rynku pojawiła się grupa rekonstrukcji historycznej „Drużyna Szturmowa” pod kierownictwem Arkadiusza Kalińskiego, historyka, byłego dyrektora Muzeum Wojsk Lądowych. Jej uczestnicy wystąpili w mundurach Wojska Polskiego, które stoczyło z bolszewikami zwycięską bitwę warszawską nazywaną „cudem nad Wisłą”. Ponadto zaprezentowali działanie sprzętu i uzbrojenia, w tym 2 karabinów maszynowych systemu Maxima używanych w bitwie przez wojsko polskie. Arkadiusz Kaliński przypomniał przebieg bitwy warszawskiej i wkład w zwycięstwo bydgoskich pułków o rodowodzie wielkopolskim.

Na temat pierwszych tragicznych dni września 1939 roku i początków niemieckiego terroru mówił Wiesław Trzeciakowski, historyk, autor książki „Śmierć w Bydgoszczy 1939-1945”. Dowiedzieliśmy się o mordzie Niemców na grupie gimnazjalistów i formalnym polowaniu na członków Straży Obywatelskiej. Także o wydarzeniach poprzedzających pojawienie się odcisku krwawej dłoni na murze Muzeum Miejskiego.

Zatrzymaliśmy się obszerniej przy bydgoskim sądownictwie, wyrokach ferowanych przez samych władców, sędach kasztelańskich i miejskich. Na wybranych przykładach omówiliśmy głośne procesy i wyroki. O tym opowiedział współautor „Pitawala bydgoskiego” Jerzy Derenda. Okres bydgoskiego sądownictwa od 1920 roku przedstawił przewodnik, znawca tej problematyki, były prezes Sądu Okręgowego Wojciech Jarzembski.

Ogółem odbyło się 7 wycieczek, z których każda stanowiła blok składający się z kilku tematów. Średnio podczas każdej wycieczki przedstawiano 4-5 ważnych dziejowych problemów miasta i jego obiektów. Dodatkową atrakcją wycieczek było udostępnianie zwiedzającym obiektów mało znanych, trudno dostępnych lub normalnie nieodstępnych. Walorem tych niezwykłych wypraw w głąb dziejów miasta było prezentacja na szerokim tle nie tylko historycznym, ale także obyczajowym. Atrakcyjność wycieczek podnosili wysoko wykwalifikowani przewodnicy, uczestnictwo grupy rekonstrukcji historycznej wyposażonej w akcesoria z okresu bitwy warszawskiej, elementy wyposażenia armii pruskiej (lornetki, karabiny, helmy, dokumenty itp.) oraz autokary umożliwiające zwiedzenia wielu miejsc podczas jednodniowej wycieczki.

Wycieczki – w związku z licznymi prośbami bydgoszczan, zostały skoncentrowane w tradycyjnej porze urlopów, to jest lipcu i sierpniu. Wszystkie zaplanowane wycieczki zostały nie tylko zrealizowane, ale także wzbogacone o nowe tematy. W tym też czasie zostały rozdysponowane środki przeznaczone na realizację zadania.

Biorąc pod uwagę, że każda spośród 7 wycieczek była blokiem wielotematycznym trwającym od godz. 9 do 15, a nawet dłużej, można powiedzieć, że poruszono wiele problemów, które mogłyby być przedmiotem ponad 30 wycieczek. Uczestnikami w grupach zmieniających się w miarę zainteresowań było blisko 400 osób. Nie tylko bydgoszczan, ale także mieszkańców regionu i kraju, m.in. Grudziądzka, Gorzowa Wlkp., Śląska. Zwiedzający dołączali do grupy także podczas trwania wycieczek. Dla zwiedzenia Bydgoszczy dwukrotnie wynajmowaliśmy autokar. 13 przewodników, w większości historyków i archeologów, swoje relacje wzbogacało ciekawymi eksponatami. Nad organizacją wycieczek czuwało 12 działaczy, m.in. Sekcji Organizacyjnej TMMB, Sekcji Odczytowo-Historycznej i pracowników Biura Zarządu TMMB.

Kolejne wydania „Dziennika Bydgoszczy”

9 numer. Piszemy o staraniach dotyczących utworzenia Uniwersytetu Medycznego w Bydgoszczy. Swoimi spostrzeżeniami dzieli się poseł Tomasz Latos, wiceprzewodniczący Sejmowej Komisji Zdrowia. Kontynuujemy też temat ratowania dawnego kina „Pomorzanin” przy ul. Gdańskiej w Bydgoszczy. Kiedy zdawało się, że wszelka nadzieja umarła, p. Adam Gudéll, prezes Zarządu Moderator Inwestycje Sp. z o.o. chce przywrócić dawny blask tego kulturotwórczego miejsca wrośniętego w tradycję Bydgoszczy.

W fotoreportażu z uroczystości w ratuszu piszemy o 50-leciu „Kalendarza Bydgoskiego”. Nieprzypadkowo tytuł nosi nazwę „Kalendarz Bydgoski” – życie miasta”. Wszak to tom poświęcony od lat, tradycji i współczesności naszego miasta. To nieocenione źródło wiedzy.

Z kronikarskiego obowiązku relacjonujemy ważne wydarzenia bydgoskie, jak np. noworoczne spotkanie oplatkowe TMMB w sali sesyjnej ratusza. Tekst i zdjęcia ilustrują pamięć 97 rocznicy powrotu Bydgoszczy do Macierzy. Piszemy o licznych kontaktach Bydgoszczy z zagranicą. Nie wszyscy zapewne wiedzą, że w ślad za nadaniem imienia Rudolfa Modrzejewskiego mostowi Fordońskiemu, także w Nowym Orleanie (USA) odsłonięto tablicę pamięci tego wybitnego Polaka. Sporo uwagi poświęcamy kontaktom Bydgoszczy z Polakami na Litwie, w tym o mundurkach harcerek podarowanych przez polskich oficerów rezerwy tamtejszej młodzieży, o niezwykłej pasji wspierania rodaków na Litwie przez nauczycielkę historii Ewę Jędrzejczak-Taranek. Jak w poprzednich numerach

„Dziennika Bydgoszczy”, tak i tym razem podejmujemy tematykę historyczną, zwłaszcza lat wojny i okupacji w 1939 r. Tym razem są to unikatowe dokumenty o nalocie niemieckich samolotów na lotnisko i dworzec kolejowy w dniach 1 i 2 września 1939 r.

„Dziennik Bydgoszczy” przynosi fotoreportaże z działalności nadzwyczaj aktywnego Żnińskiego Towarzystwa Kultury pod wodzą Stefana Czarneckiego. Pišemy o 10 spotkaniu Oplatkowo-Noworocznym ŹTK, w dniu 6 stycznia 2017 r. poświęconym podsumowaniu działalności minionego roku, jak też 40-lecia Towarzystwa Miłośników Ziemi Koronowskiej, które łączy życzliwa współpraca z Bydgoszczą. Pišemy wspomnienie pośmiertne o Anatolu Janie Omelaniu, wielkim przyjacielu Bydgoszczy, dzięki któremu w naszym mieście odbył się m.in. 10 Kongres Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP. Całość ozdobiona została pięknymi karykaturami Lesława Kuczerskiego i fraszkami o wybitnych bydgoszczanach pióra red. Zdzisława Prussa.

10 numer. W zwiększonej prawie o połowę objętości. Pišemy w nim o sprawach Bydgoszczy i regionu. Na uwagę zasługują refleksje mgr. inż. arch. Jerzego Winieckiego pt. „Wciąż brakuje spójnej wizji Starego Rynku”. Od lat nie umiemy postawić właściwej diagnozy, sięgamy do coraz to nowych pomysłów bez konsekwencji. Gorzej, bo wciąż godzimy się na realizacje kłóące się z otoczeniem. Szczegóły w naszej gazecie.

A ile emocji budzi w nas debata na temat tzw. suchego portu dla Bydgoszczy. Nie brakuje podkładających nam nogi. No cóż, sąsiadów się nie wybiera. Szukajmy więc przyjaciół tam, gdzie są, np. w Gdyni. Tak było zresztą już przed wojną. Z bólem serca w artykule „Wandale i bezradność” zastanawiamy się, dlaczego są wśród nas ludzie, którzy bezmyślnie niszczą pamiątki przeszłości, jaką choćby dewastowana makieta Zamku Bydgoskiego, czy pomnik Rejewskiego, którzy kradną i niszczą narodowe symbole, jak choćby flagi przy pomniku przy ul. Seminaryjnej. A wszystko przy kompletnej bezradności prawa. Pytamy, dlaczego nowy zegar ratuszowy jest niemy, nie wygrywa kurantów ani kwadransów?

Nie wstydzimy się. Przypomnijmy, że Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy jest najstarszym stowarzyszeniem tego typu na ziemiach polskich. W tym roku, w październiku, obchodzi swoje 185-lecie. Nie brak nam sił i energii, by służyć swemu miastu. W artykule „Laury dla Młodych Przyjaciół Bydgoszczy” dr Ewa Puls z UKW piše o dopiero co zakończonym II Powiatowym Interdyscyplinarnym Konkursie „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”. Dzięki tej inicjatywie, o której głośno w całym kraju, młodzież działająca w wielu Szkolnych Kołach TMMB uczy się tożsamości, historii i tradycji swojej małej ojczyzny. Dzięki tej młodzieży w Bydgoszczy następuje wymiana pokoleniowa prawdziwych społeczników.

Piszemy obszernie o VII Koncertach Maryjnych z Różą, które stały się głośne w całym kraju, ba, o występy zabiegają renomowane zespoły ze wszystkich stron Polski. Ich fenomen polega na wciąż rosnącej liczbie występujących bezinteresownie chóarów, zespołów muzycznych i wokalistów – blisko tysiąc, a także słuchaczy. Zapraszamy do lektury licznych opinii i pięknych zdjęć. Warto przypomnieć, że VII Koncerty Maryjne z Różą odbyły się w roku 100-lecia objawień z Fatimy. Tu warto przeczytać homilię jaką dedykuje nam wszystkim od biskupów i księży poczynając, a na zwykłych osobach kończąc, abp Jan Romeo Pawłowski podczas uroczystości w kościele Matki Bożej Fatimskiej na Wyżynach. Tytuł „Przesłanie z Fatimy wciąż żywe”.

Bodaj najobszerniej prezentowana jest kultura. Na szczególną uwagę zasługuje artykuł „Horno-Poplawski bliski każdemu. Symbioza sztuki z tradycją”. Pokazujemy jak wspaniałe dzieła rodzą się na naszych oczach dzięki pasji służenia naszemu miastu. Mowa to o p. Hannie Kardas, która tełnęła ducha sztuki w budynku dawnej rzeźni tworząc w nim Bydgoskie Centrum Sztuki, miejsc edukacji wszystkich. W fotoreportażu „Ech, ła się w oku kręci...” zdjęcia i relacja z „dnia otwartego w pomieszczeniach byłego kina Pomorzanie”. Tu znów okazuje się, że miłość, jaką darzy Bydgoszcz Adam Gudéll, prezes Zarządu Firmy Moderator Inwestycje Sp. z o.o., może zdziałać cuda. Wszystko wskazuje na to, że „Pomorzanie” odżyje w formie ośrodka z funkcją kinową, ale uwzględniającą współczesne realia. Informujemy o wielkiej, światowej randze tegorocznego XI Międzynarodowego Konkursu Młodych Talentów „Arthur Rubinstein in memoriam”. Piszemy o laureatach Medalu Jerzego Sulimy-Kamińskiego przyznawanych przez Kapitułę z inicjatywy Związku Literatów Polskich Oddziału Bydgosko-Toruńskiego, o laureatach konkursu o Strzałę Łuczniczki na książki związane z Bydgoszczą, głównie o nagrodzonej „Złotej żrenicy” Dariusza Tomasza Lebiody.

Gazeta zawiera wiele interesujących artykułów o tym, jak Bydgoszcz pozyskuje coraz więcej przyjaciół w całym kraju. Świadczy o tym nasz udział w III ogólnopolskim Zjeździe Regionalistów Polskich nad Odrą. W dniach 8-11 czerwca mieliśmy wyjątkową okazję poznać dziedzictwo kulturowe Dolnego Śląska, przepiękne obyczaje i wspaniałych ludzi, a także podzielić się bydgoskimi doświadczeniami w budowaniu lokalnych tożsamości przez młodzież ze Szkolnych Kół TMMB, o czym glosiła tamtejsza TV. Łączy nas przyjaźń z Towarzystwem Miłośników Miasta Inowrocławia, gdzie wspaniałego prezesa Tadeusza Chęsego wspiera całe grono społeczników, a i władze miasta patrzą na te poczynania z satysfakcją. Tak było ostatnio podczas uroczystości nadania tytułów Honorowych Członków TMMI połączonej z pięknym koncertem.

Piszemy o Ciechocinku, gdzie działa zaprzyjaźnione z nami Towarzystwo Przyjaciół Ciechocinka, jedno z najstarszych stowarzyszeń tego typu w kraju,

ze 110-letnią tradycją, rozwijające swoją działalność, wydawnictwa, wystawy i słynne już „Święto soli”. I tutaj można tylko pozazdrościć TPC prezesa Mariana Gawineckiego. A Żnin, a prezes Żnińskiego Towarzystwa Kultury Stefan Czarnecki, który ledwo co zorganizował kolejny Obiad Czwartkowy, przepiękne imprezy towarzyszące 500 rocznicy urodzin Klemensa Janickiego, doprowadził do wydania wartościowych publikacji poświęconych poecie z Pałuk, a teraz na naszych łamach przypomina kolejne sylwetki wybitnych postaci gminy Żnin, jak Tadeusz Małak i Józef Kowalkiewicz. Łączy nas serdeczna przyjaźń z Towarzystwem Miłośników Ziemi Koronowskiej, gdzie niedawno nowym prezesem została Katarzyna Szulta-Romaniuk, nota bene rodowita bydgoszczanka. Iluż tu wspaniałych społeczników, ileż inicjatyw, wydawnictw i wystaw. O nich wszystkich, o pasjonatach małych ojczyzn, piszemy i będziemy pisać na łamach „Dziennika Bydgoszczy”. Bo są oni solą tej ziemi.

Ba, i na tym nie koniec. Bydgoszcz pięknie położone miasto nad Brdą i Wisłą, urokliwym Kanalem Bydgoskim, wśród zieleni, miasto muzyki i medycyny ściąga jak magnes wiele środowisk zawodowych. Niedawno mieliśmy okazję pokazywać Bydgoszcz polskim lekarzom, uczestnikom VII Zjazdu absolwentów 15 kursu WAM. Byli mile zaskoczeni patronatem prezydenta Bydgoszczy Rafała Bruskiego, a oprowadzani po śródmieściu przez naszego przewodnika Dawida Urbańskiego, nie mogli się z nim rozstać. Pokazujemy ich na zdjęciach w specjalnym fotoreportażu.

Na ostatniej stronie znajduje się artykuł Roberta Grochowskiego poświęcony tajemnicom bydgoskiej Muny, ponemieckiej fabryki amunicji, w tym pocisków V1. A wszystko wzbogacone pięknymi karykaturami Lesława Kuczerskiego i fraszkami Zdzisława Prussa.

Propozycje patronów tramwajów w Bydgoszczy

Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy uczestniczyło w plebiscycie miejskim na patronów bydgoskich tramwajów. Podaliśmy kilkadziesiąt propozycji, m.in. Bartłomieja z Bydgoszczy(1480-1548), bernardyna z klasztoru w Bydgoszczy, leksykografa; Teofila Ociepkę (1891-1978), jednego z najwybitniejszych polskich malarzy prymitywistów; Władysława Paciorkiewicza (1876-1925), przedsiębiorcę, konstruktora pierwszej polskiej maszyny do pisania; Andrzeja Jana Szwalbego (1923-2002), prawnika, działacza społecznego, inicjatora wielu przedsięwzięć kulturalnych i wielu innych.

Ogólnopolska Konferencja Naukowa

W dniach 14-15 września 2017 r. do Bydgoszczy zawitali naukowcy i pasjonaci architektury z różnych stron Polski. Powodem ich obecności była odbywająca się w naszym mieście ogólnopolska konferencja pn. „Zieleń w krajobrazie miasta

XIX i XX w.” Sesję przeprowadzono w ramach cyklu Architektura Miast. Było to już piąte takie spotkanie odbywające się nad Brdą. Konferencję zorganizowało Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy oraz Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy w ramach tegorocznych obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa.

Naukowcy ze środowisk uniwersyteckich i konserwatorskich między innymi z Warszawy, Olsztyna, Wrocławia, Poznania, dyskutowali na temat miejsca zieleni w przestrzeni miejskiej ostatnich dwóch stuleci.

Obrady rozpoczęły się w czwartek, 14 września, o godzinie 12.30. W imieniu organizatorów, konferencję otworzyła dyrektor Kujawsko-Pomorskiego Centrum Kultury w Bydgoszczy Ewa Krupa. Następnie słowo wstępne do zebranych skierował rektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy prof. Jacek Woźny. Wykład inauguracyjny wprowadzający w złożoną problematykę sesji wygłosił prof. Dariusz Markowski, reprezentujący Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz współorganizatora Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy.

Pierwszą część referatową zainaugurowali dr Aleksander Łupienko (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk) oraz dr inż. Kinga Kimic (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie). W swoich wystąpieniach omówili funkcje, jakie pełniły tereny zielone w miastach XIX w. Trzeci referat wygłosiła mgr inż. Sylwia Podbiegłowska (Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu). Wystąpienie to dotyczyło ewolucji form krajobrazowych od bulwaru do tak zwanych zielonych szlaków (greenways). Pierwszy blok referatowy zamykał referat mgr. inż. Bogusława Małuseckiego (Archiwum Państwowe w Gliwicach). Prelegent, ze swadą i właściwym sobie zacięciem gawędziarskim, opowiedział zebranym o historii terenów zielonych w Gliwicach od końca XVIII wieku do 1945 r.

Drugą sesję referatową rozpoczęła mgr inż. Kamila Twardowska (Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Uniwersytet Jagielloński). W swoim wystąpieniu mówiła o roli zieleni miejskiej w planach regulacji urbanistycznej Krakowa w 1. połowie XX wieku. Następnie, za sprawą referatu mgr.

Fragment sali posiedzeń widowni podczas V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Architektura Miast – Zieleni w krajobrazie miasta XIX i XX w.” w KPCK w Bydgoszczy

inż. Jacka Kuśmierskiego (Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie) uczestnicy konferencji przenieśli się na Dolny Śląsk. Prelegent, w imieniu swoim, a także dr Elżbiety Szopińskiej (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu) przedstawił historię powstania i ewolucję Ścieżki Hugo Richtera we Wrocławiu. Ostatnie trzy referaty wygłoszone pierwszego dnia obrad dotyczyły Bydgoszczy. Jako pierwsza temat związany z naszym miastem podjęła dr Katarzyna Grysińska-Jarmuła (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Wystąpienie dotyczyło historii bydgoskiego Towarzystwa Upiększania Miasta protoplasty TMMB oraz głównych inicjatyw podejmowanych przez tę organizację. Jako kolejny wystąpił mgr Tomasz Izajasz (Muzeum Kanału Bydgoskiego), który przedstawił historię Starego Kanału Bydgoskiego w okresie międzywojennym. Ostatnim referentem w pierwszym dniu obrad był prof. Zbigniew Zyglewski (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Prelegent mówił o upadku plantów nad starym Kanałem Bydgoskim w okresie powojennym oraz podejmowanych do chwili obecnej działań na rzecz rewitalizacji tego terenu. Czwartkowe obrady zakończyła dyskusja, w której dominowała problematyka bydgoska.

Pierwszy dzień konferencji dopełnił wernisaż wystawy fotograficznej „Tu tyle lip gubiących kwiat, Taki zapachów odmet...” – najpiękniejsze krajobrazy województwa kujawsko-pomorskiego. Na ekspozycji zaprezentowano zdjęcia wybranych dworów i pałaców z naszego regionu, wykonane przez artystę fotografa Pana Wojciecha Woźniaka z Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy.

Drugiego dnia konferencji pierwszy wystąpił dr Filip Burno (Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie). Badacz opowiedział o relacjach pomiędzy urbanizacją a naturą we włoskiej debacie architektonicznej okresu międzywojennego. Omawiając tę kwestię dr Burno przedstawił ówczesny państwowy program budowlany jako element programu politycznego faszystowskich Włoch. Z kolei mgr Maciej Kędziński (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) przedstawił koncepcje Miast Ogrodów w Polsce. Dr Renata Putkowska-Smoter (Szkoła Nauk Społecznych Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk) przedstawiła kontrowersje wokół rewitalizacji parków miejskich na przykładzie Warszawy. Głównie w oparciu o Ogród Krasińskich. Dr Putkowska-Smoter opowiedziała o historii parku, a następnie z socjologicznego punktu widzenia przedstawiła konflikt, który pojawił się wokół jego odnowy. Trzecią sesję referatową zakończyło wystąpienie mgr inż. arch. Patrycji Cetnarowskiej (Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy), która przedstawiła problematykę położenia ogrodów działkowych w kontekście rozwoju współczesnego miasta. Zagadnienie to zostało przedstawione na przykładzie Bydgoszczy.

Tematyka dotycząca naszego miasta dominowała podczas ostatniej części konferencji. Rozpoczęło ją wystąpienie mgr Bogny Derkowskiej-Kostkowskiej (Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy) na temat terenów zielonych w Bydgoszczy w czasach zaboru pruskiego. Następnie dr Agnieszka Wysocka (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy) przedstawiła historię bydgoskich parków i skwerów w okresie międzywojennym. Trzecie wystąpienie wygłosił dr Witalij Bohatyrewicz (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie) badający bardziej odległe tereny. Za sprawą jego referatu uczestnicy konferencji poznali historię Parku Letniego w Petersburgu. Jako ostatni wystąpił prezes Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy Jerzy Derenda, który opowiedział zebranych o odbywającym się w naszym mieście konkursie „Bydgoszcz w kwiatach i zieleni”.

Drugi dzień konferencji obfitował w bardzo ciekawe dyskusje. Wątek, który doczekał się najwięcej komentarzy była rewitalizacja Ogrodu Krasińskich w Warszawie. Dwudniowe obrady zakończyła wycieczka „Szlakiem bydgoskich parków i ogrodów”.

W ochronie zabytków i ojczyźnianej pamięci

Od lat łączy nas ścisła współpraca z Zarządem Okręgu Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, którego prezesem jest płk Eugeniusz Michał Andrzejewski.

Wspólnie uczestniczymy w ważnych wydarzeniach z życia miasta, rocznicach powrotu Bydgoszczy do Macierzy. Niestrudzenie przywracamy ślady pamięci Marszałka J. Piłsudskiego w Bydgoszczy zniszczone przez totalitarne systemy. Mowa tu m.in. o tablicy upamiętniającej przyjazd naczelnika na dworzec PKP Bydgoszcz Główna w 1921 r., tablicy przy ul. Gdańskiej, gdzie wódz nocował w willi prezydenta Bydgoszczy, pomniku przy Muzeum Wojsk Lądowych. Powstała też Izba Pamięci w Klubie „Arka” BSM przy ul. M. Konopnickiej.

Dlatego TMMB było współorganizatorem połączonych posiedzeń Zarządu Głównego Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz Zarządu Okręgu Kujawsko-Pomorskiego Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka J. Piłsudskiego. Spotkanie odbyło się w Bydgoszczy 7 października 2017 r. w 150 rocznicę urodzin Marszałka. Prezes ZG płk mgr Stanisław Tomaszewicz uhonorował z tej okazji m.in. Jerzego Derendę, prezesa TMMB, srebrnym medalem Za zasługi dla Związku Oficerów Rezerwy RP.

TMMB od początku patronuje idei przywrócenia do dawnej świetności umierającego kina „Pomorzanin”. Tego dzieła podjął się Adam Gudéll, prezes firmy Moderator Inwestycje Sp. z o.o. w Bydgoszczy, członek naszego stowarzyszenia. Dzięki tym staraniom będzie to multifunkcyjna placówka kultury z salą na 500 osób.

Mnożące się przypadki bezmyślnej dewastacji obiektów, jak makieta Zamku Bydgoskiego przy ul. Grodzkiej, tablic przypominających istnienie dawnych fortyfikacji, także flag przy pomniku przy ul. Seminaryjnej, było przedmiotem narady w siedzibie TMMB z udziałem przedstawicieli policji, Straży Miejskiej i Wydziału Zarządzania Kryzysowego UM. Podjęte działania, m.in. doskonalszy monitoring, przyczynią się do ukrócenia aktów dewastacji.

Na odsiecz Bydgoszczy

TMMB konsekwentnie występuje w obronie Bydgoszczy, wtedy, gdy nasze miasto jest krzywdzone pomijaniem lub zmniejszaniem środków na inwestycje. Staramy się wskazać, dlaczego w Bydgoszczy powinien powstać Uniwersytet Medyczny. Był to temat naszej rozmowy z posłem Tomaszem Latosem i in. Popieramy ideę utworzenia tzw. suchego portu w Bydgoszczy, który mógłby być hubem gromadzącym kontenery z portów w Gdańsku i Gdyni na dalszej ich podróży.

Kwesta już 20 raz

W 2017 r. za pieniądze zebrane z kwesty organizowanej przez TMMB w 2015 i częściowo 2016 r. dokończono rekonstrukcję XIX-wiecznego cenotafu, nagrobka Irenki Murach, krzyża nagrobnego rodziny Zwolińskich i grobowca rodziny Tylewskich.

W 2017 r. odbyła się już 20 raz kwesta na ratowanie najstarszych bydgoskich nekropolii, szczególnie cmentarza Starofarnego.

Oto szczegółowy harmonogram zbiórki.

* Środa 25 października – Szkolne Koła TMMB, śródmieście i Starówka Bydgoszczy, godz. 10.00-15.00

* Czwartek 26 października – Filharmonia Pomorska, przed i po koncercie „Requiem” z TVP3. Kwestują dziennikarze TVP3 Bydgoszcz.

* Niedziela 29 października godziny 9.00-16.00

- cmentarz Nowofarny godziny 9.00-16.00

- cmentarz parafialny przy ul. J. Kossaka godz. 9.00-16.00 wspólnie z Radą Osiedla Szwederowo i Górzyskowo

* 31 października cmentarz Starofarny godz. 9.00-16.00

* Środa 1 listopada godz. 9.00-16.00

- cmentarz Starofarny godz. 9.00-16.00 przy pomocy Rady Osiedla Okole

- cmentarz Komunalny przy ul. Wiślanej, godz. 9.00-16.00.

Nagrobki wytypowane do naprawy

Pieniądze pozyskane podczas kwesty na przełomie października i listopada 2017 r. zostaną wydatkowane w całości na ratowanie nagrobków i pomników najstarszych bydgoskich nekropolii wytypowanych wspólnie z Miejskim Konserwatorem Zabytków Sławomirem Marcysiakiem.

Są to na cmentarzu Starofarnym:

- * Beziemienny grób rodzinny w sektorze J 20 na cmentarzu Starofarnym, powstały po 1900 r. Prawdopodobnie jest to miejsce pochówku dzieci zmarłych na początku XX wieku.
- * Nagrobek w sektorze H 431 Anastazego Drzycimskiego (1884-1931) o dużej wartości zabytkowej. Uszkodzona rzeźba nagrobna Chrystusa z poutraconymi ramionami, renowacja całości.
- * Nagrobek w sektorze H 92 Zofii Żuchowskiej przy kaplicy Warmińskich. Uszkodzona rzeźba Zbawiciela, szata, poutracone dłonie. Renowacja całości.

Na cmentarzu Nowofarnym:

- * Kwatery polskich żołnierzy poległych w wojnie polsko-bolszewickiej. Odnowienie pomnika, przede wszystkim rzeźby przedstawiającej Matkę Bożą, jako Królową Polski. Pomnik powstał 15 VIII 1930 r. w rocznicę „cudu nad Wisłą”. Jeden z napisów głosi: „Królowo Polski obdarz Koroną wiecznej chwały Tych, którzy obronili Polskę i Europę przed nawałą bolszewicką”.

Jubileuszowa „Kronika Bydgoska”

W 1967 roku ukazał się pierwszy numer „Kroniki Bydgoskiej”. W październiku 2017 r. na półki księgarskie trafił 38 tom „Kroniki Bydgoskiej”. Minęło zatem pół wieku istnienia tego wydawnictwa, którego renomę podnosi sprawdzone Kolegium Redakcyjne z przewodniczącym prof. dr. hab. Włodzimierzem Jastrzębskim i sekretarzem dr. hab. Markiem Romaniukiem, a także wielu autorów znanych z bogatego dorobku naukowego.

Całość otwiera artykuł wstępny prof. W. Jastrzębskiego o narodzinach i trwaniu „Kroniki Bydgoskiej”. Zaraz potem znajduje się najobszerniejszy rozdział „Szkice i artykuły” z 19 publikacjami na tematy związane z dziejami Bydgoszczy i regionu. Wymieńmy dla przykładu prof. Jacka Woźnego i Dobromiły Jeznach-Woźnej „Kulturową rolę bydgoskiej hydrografii w ujęciu historycznym”, Krystiana Straussa „Historię dwóch wizyt – Napoleon I Bonaparte i Józef Poniatowski w Bydgoszczy”, prof. Marka Bielińskiego „Francuscy jeńcy wojny 1870-1871 w Bydgoszczy i innych miejscach dzisiejszej Bydgoszczy”, prof. Alberta S. Kotowskiego „Z dziejów gospodarczych Bydgoszczy w okresie międzywojennym. Zakłady i Warsztaty Precyzyjno-Mechaniczne i Optyczne Krzymień i Paszke 1927-1939”, Gizeli Chmielewskiej „Związek Polaków z Kresów Wschodnich w Bydgoszczy 1920-1939”, dr Iwony Jastrzębskiej-Puzowskiej „Architektura mieszkaniowa PRL-u w okresie malej stabilizacji” na przykładzie osiedla Nauczycielskiej Spółdzielni Mieszkaniowej Znicz przy ul. ks. A. Czartoryskiego/ks. A. Kordeckiego w Bydgoszczy”.

W rozdziale „Źródła i Materiały” m.in. Piotra Falkowskiego „Ustrój Cechu Piwowarów w Bydgoszczy w świetle statutu z 1770 roku”, Joanny Matyasik:

Pieniądze z kwesty przeznaczymy m.in. na odnowienie figury Matki Bożej z pomnika na kwaterze żołnierzy poległych w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. na cmentarzu Nowofarnym.

Fot. Marek Chelminiak

Krystyna Bacciarelli (niedawno zmarła red. naczelna „Kalendarza”), Magdalena Jasińska, Urszula Guźlecka, Marcin Rykowski, Krzysztof Błażejewski, Norbert Krawczyk, Zdzisław Pruss, Wojciech Sobociński, Gizela Chmielewska, Hanka Sowińska, a także naukowcy, historycy i działacze kultury, jak Iwona Jastrzębska-Puzowska, Agnieszka Wysocka, Janusz Umiński, Anna Nadolska, Anita Nowak, Józef Szymanowski i inni.

W dziale „Kultura” artykuł o planach i koncepcjach ożywienia Wyspy Młyńskiej, uniwersytetach „trzeciego wieku”, Klubie „Mozaika”, w dziale „Bydgoszczanie” m.in. „bydgoski eterek Jeremiego Przybory”, dr Stanisław Łabendziński – przyrodnik, pedagog, krajoznawca, wyobraźnia Bogdana Butenki, w dziale „Historia” – bydgoszczanki w powstaniu wielkopolskim, dział „Wspomnienia” przenosi nas na osiedle Leśne, Kapuściska i do „Jupitera”. W „Pożegnaniach” znajdujemy wspomnienia o Zenonie Chwaliszewskim, Jerzym Drozdowskim, Henryku Skrzypińskim, Krystynie Bacciarelli i Stanisławie Jakubowskim. „Bydgoskie wydarzenia 2016” zarejestrowała Anna Lubaczewska.

„Biblia na przestrzeni dziejów. Najstarsze polskie przekłady Pisma Świętego w zbiorach Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy”, Radosława Michny: „Źródła do dziejów Bydgoszczy z lat 1772-1806 w zasobach Tajnego Archiwum Państwowego w Berlinie-Dahlem (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin-Dahlem)”. W „Biografiach i wspomnieniach” o Henryku Filipowiczu-Dubowiku pisze Elżbieta Pokorzyńska, o Marianie Pawlaku – Marek Zieliński, a o Bydgoszczy Wojskowej – Marek Romaniuk. Na końcu „Kronika działalności TMMB 2016/2017” spisana przez Jerzego Derendę. To w sumie prawie 30 artykułów.

51 „Kalendarz Bydgoski”

Niedawno fetowaliśmy półwiecze „Kalendarza Bydgoskiego, a oto mamy już 51 „Kalendarz Bydgoski” na rok 2018.

„Kalendarz” tradycyjnie trzyma się Bydgoszczy, choć są też publikacje poświęcone najbliższej okolicy, by wspomnieć choćby o Łabiszynie i Szubinie, a także tajnym schronie wojewody niedaleko Bydgoszczy. Piszą znani dziennikarze, jak: